

The Greek Review of Social Research

Vol 28 (1976)

28 Γ'

Τα ελληνικά συντάγματα και η εκπαίδευση

Αναστάσιος Α. Τζανίμης

doi: [10.12681/grsr.357](https://doi.org/10.12681/grsr.357)

Copyright © 1976, Αναστάσιος Α. Τζανίμης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τζανίμης Α. Α. (1976). Τα ελληνικά συντάγματα και η εκπαίδευση. *The Greek Review of Social Research*, 28, 350–362. <https://doi.org/10.12681/grsr.357>

τὰ ἑλληνικὰ συντάγματα καὶ ἡ ἐκπαίδευση

τοῦ

Ἀν. Α. Τζανίμη

Διδάκτορα Κοινωνιολογίας

Στὴν Ἑλλάδα ἡ ὀργάνωση, ἡ διοίκηση καὶ ἡ λειτουργία τῆς ἐκπαίδευσης θεσπίζονται νομικὰ καὶ ἐφαρμόζονται στὴν πράξη βάσει τῶν διατάξεων τῶν σχετικῶν μ' αὐτήν, οἱ ὁποῖες περιέχονται στὰ Συντάγματα. Τὸ περιεχόμενο ὁμως τῶν συνταγματικῶν διατάξεων τῶν ἀναφερομένων στὴν ἐκπαίδευση δὲν εἶναι ἐνιαῖο καὶ «τυποποιημένο», ἀλλὰ μεταβάλλεται ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴ λειτουργία τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος τῆς χώρας, ἀπὸ τότε ποὺ ἀνακηρύχθηκε σὲ ἐλεύθερο καὶ ἀνεξάρτητο Κράτος καὶ ἀπέκτησε τὸ πρῶτο Σύνταγμα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ 1821 μέχρι σήμερα. Στὸ κείμενο λοιπὸν ποὺ ἀκολουθεῖ θὰ ἐπιδιώξουμε νὰ σκιαγραφήσουμε τὴν ἐξέλιξη τοῦ περιεχομένου αὐτῶν τῶν διατάξεων, ὅπως διαγράφεται μέσα ἀπὸ τὰ συνταγματικὰ κείμενα. Τὴν προσπάθεια αὐτὴ τὴ χαρακτηρίζουμε σὰν μιὰ πρώτη προσέγγιση τοῦ θέματος καὶ γι' αὐτὸ θὰ ἀρκεσθοῦμε σὲ μιὰ ἀπλὴ περιγραφή τῆς ἐξελιξέως χωρὶς νὰ ἐπεκταθοῦμε σὲ κρίσεις καὶ σχόλια ποὺ νὰ πηγάζουν ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἰδεολογικὴ ἢ πολιτικὴ τοποθέτηση ἀπέναντι στὶς συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ψηφίστηκαν τὰ Συντάγματα καὶ στοὺς σκοποὺς στοὺς ὁποῖους ἀποβλέπουν, στὸ σύνολό τους, τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ.

Ὁ πρῶτος καταστατικὸς χάρτης τῆς χώρας, ὁ ὁποῖος συντάχθηκε καὶ ψηφίστηκε κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ Ἄγωνα γιὰ τὴν ἀποτίναξη τοῦ ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ καὶ ὁ ὁποῖος καθορίζει τὸ «Προσωρινὸν Πολίτευμά» τῆς—«Σύνταγμα» τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς 1 Ἰανουαρίου 1822—, δὲν περιεχεῖ ἀρθρο ἢ εἰδικὴ παράγραφο ἢ ὅποια νὰ ἀναφέρεται στὴν ἐκπαίδευση. Δὲν γνωρίζουμε τὸν λόγο στὸν ὁποῖο ὀφείλεται ἡ παράλειψη αὐτὴ καὶ οὔτε μποροῦμε νὰ κάνουμε ὁποιαδήποτε ὑπόθεση γι' αὐτή. Καὶ τοῦτο, μολονότι οἱ συντάκτες τοῦ πρῶτου καταστατικοῦ χάρτη θὰ πρέπει νὰ εἶχαν ὑπ' ὄψη τους τόσο τὰ Συντάγματα ἄλλων χωρῶν, κυρίως τῆς Γαλλίας, τὰ ὁποῖα ἴσχυαν στὴν ἐποχὴ τους καὶ περιεῖχαν ἀρθρα σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαίδευση, ὅσο καὶ τὶς ἀπόψεις Ἑλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς, γιὰ τὴ σημασία τῆς ἐκπαίδευσεως. Ὁ Ρήγας Φεραῖος στὸ συνταγματικὸ σχέδιάσμα του ποὺ εἶχε τὸν τίτλο: «Νέα Πολιτικὴ Διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Μεσογειῶν Νήσων καὶ τῆς Βλαχομπογδανίας», τὸ ὁποῖο συνέταξε τὸ 1798, περιλαμβάνει καὶ ἓνα ἀρθρο ἀναφερόμενο στὴν ἐκπαίδευση (Ἄρθρον 22).¹

1. Ἡλ. Κυριακόπουλος, *Τὰ Συντάγματα τῆς Ἑλλάδος*. Ἐκδ. Ἐθνικὸ Ἰνστιτούτο, Ἀθήναι 1960, σελ. 3-27. Ἄλ. Δημαρᾶς, «Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975 καὶ ἡ ἐκπαίδευση», *Φιλόλογος*, ἀρ. 8, Ἰανουάριος 1976, σελ. 6, καὶ Ἡλ. Ἡλιοῦ, *Τὸ Σύνταγμα καὶ ἡ ἀναθεώρησή του*. Ἐκδ. Θεμέλιο, Ἀθήναι 1975, σελ. 115-116.

«Ὅλοι χωρὶς ἐξαιρέσειν ἔχουν χρέος νὰ ἡξεύρουν γράμματα, ἡ πατρίς ἔχει νὰ καταστήσῃ σχολεῖα εἰς ὅλα τὰ χωρία διὰ τὰ ἀρσενικά καὶ θηλυκά παιδιά. Ἐκ τῶν γραμματίων γεννάται ἡ προκοπή μὲ τὴν ὁποίαν λάμπουν τὰ ἐλεύθερα ἔθνη... νὰ ἐξηγηθῶσι οἱ παλαιοὶ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς. Εἰς δὲ τὰς μεγάλας πόλεις νὰ παραδίδεται ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ νὰ εἶναι ἀπαραίτητος.»¹

Ἡ ὑποχρέωση ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν πολιτῶν νὰ μαθαίνουν γράμματα, ἡ φροντίδα τῆς Πολιτείας γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν μέσων τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἐκπαίδευσή τῶν «ἀρσενικῶν καὶ τῶν θηλυκῶν» καὶ ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀξίας τῆς ἐκπαίδευσος γιὰ τὴν πρόοδο, τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἀκτινοβολία τῆς Ἑλλάδος σὰν ἐλευθέρου ἔθνους, ἀποτελοῦν λοιπὸν τὰ κύρια στοιχεῖα αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου. Ἐκτός αὐτοῦ ὁ ἔθνομάρτυρας Ρήγας Φεραῖος προσδιορίζει στὸ ἄρθρο καὶ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας, τὸ ὁποῖο σχετίζεται μὲ τὴν ἐρμηνεία τῶν κειμένων τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν καὶ τὴν ἐκμάθησιν, ἐκτός τῆς ἑλληνικῆς, καὶ δύο ξένων γλωσσῶν καὶ συγκεκριμένα τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἰταλικῆς μὲ τὴν διάκριση ὅμως ὅτι οἱ δύο αὐτὲς ξένες γλώσσες θὰ «παραδίδωνται (στοὺς μαθητὲς τῶν σχολείων) εἰς τὰς μεγάλας πόλεις». Αὐτὸ θὰ μᾶς ἐπέτρεπε ἴσως νὰ κάνουμε ἐδῶ τὴν ἐξῆς παρατήρησιν: ἡ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν γλωσσομαθῶν δασκάλων ἦταν περιορισμένος καὶ ἐπομένως δὲν ἀρκοῦσε γιὰ ὅλα τὰ σχολεῖα ἡ ὅτι δὲν ἔθεωρεῖτο ἀναγκαῖο, γιὰ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, νὰ μαθαίνουν ξένες γλώσσες οἱ μαθητὲς τῶν σχολείων τῶν χωριῶν.

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴ «συνταγματικὴ» πρόσκληση τοῦ Ρήγα Φεραῖου πρὸς ὄλους τοὺς Ἕλληνας γιὰ τὴν ὑποχρέωση «νὰ ἡξεύρουν γράμματα», εἰκοσιπέντε χρόνια ἀργότερα, ὁ «Ὁργανισμὸς τῆς προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος» (Κόρινθος, 27 Φεβρουαρίου 1822) προβλέπει τὰ ἀκόλουθα, σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν, στὸ κεφάλαιο «Περὶ καθηκόντων τοῦ Μινιστροῦ (= Ὑπουργοῦ) τῶν Ἐσωτερικῶν»: στ'. Ὁ Μίνιστρος τῶν Ἐσωτερικῶν (....)

«Ἐνασχολεῖται μετ' ἐπιμελείας εἰς τὴν εἰσαξίν καὶ διόδοσιν τῶν φάτων, τῶν τόσων ἀναγκαιῶν διὰ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, προβάλλων (= προτείνων) εἰς τὴν Διοικήσιν τὴν μέθοδον καὶ τοὺς τρόπους διὰ τὴν ἀνέγερσιν πανεπιστημίων, λυκείων, σχολείων καὶ λοιπῶν διδαστηρίων καὶ ἰδιαιτέρως σχολείων τοῦ μὲν Ναυτικοῦ, τοῦ δὲ Πολεμικοῦ. Ἐν γένει δὲ νὰ ἀναλαμβάνῃ τὴν φροντίδα νὰ διδασκωνται οἱ νέοι πάσης τάξεως τὰ κοινὰ γράμματα καὶ τὰ πρῶτα εἰς τὸν βίον ἀναγκαῖα μαθήματα διὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου.»²

Διαβάζοντας κανεὶς αὐτὴ τὴν παράγραφον ἀναλογίζεται τὸ μέγεθος τῆς εὐθύνης τὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ ἐπιμισθῇ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν. Ἡ ἐπιβολὴ τῆς ὑποχρεώσεως σ' ἓνα Ὑπουργὸν νὰ προτείνει π.χ. τὴν μέθοδο καὶ τοὺς τρόπους «διὰ τὴν ἀνέγερσιν πανεπιστημίων, λυκείων, σχολείων καὶ λοιπῶν διδαστηρίων» σὲ μιὰ περίοδο ποῦ ὁ Ἄγωνας βρισκόταν στὴ μεγαλύτερη ἔντασί του καὶ σ' ἓνα χῶρο, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ ἀνεξαρτησία ἦταν ἀκόμη ἀβέβαιες, φανεροῦν τὸν πόθο γιὰ τὴν πραγματοποίησιν ἑνὸς σχεδίου ποῦ, συμφωνοῦν μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς, θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθῇ σὰν πολὺ τολμηρὸ. Ἐκεῖ- νὸς ὅμως ποῦ πρέπει νὰ τονισθῇ ἐδῶ, σὲ συνδυασμὸ καὶ μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Ρήγα Φεραῖου καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ ἢ μὴ τῆν προϋποθέσεων ποῦ θὰ βοηθοῦσαν στὴν πραγματοποίησίν τῆς, εἶναι «ἡ φροντίς (τοῦ ὕπουργοῦ) νὰ διδάσκωνται οἱ νέοι πάσης τάξεως τὰ κοινὰ γράμματα». Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀρχὴ ἡ ὁποία θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσει τὴν βάση ἑνὸς δημοκρατικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος προκειμένου νὰ ἐπωφεληθοῦν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ νέοι ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς παιδείας.

Μιὰν ἄλλη διάταξη γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, γιὰ τὴν ἴδια περίοδο, περιέχει καὶ ἡ *Νομικὴ Διάταξις τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσον Ἑλλάδος ἢ Ὁργανισμὸς τοῦ Ἀρείου Πάγου, Γερουσίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος* (Σάλωνα, 15 Νοεμβρίου 1821) (Τμῆμα Β', ἄρθρον ΚΔ').³

«Ὁ Ἄρειος Πάγος ὀφείλει νὰ φροντίζῃ περὶ Σχολείων, Ὁρφανοτροφείων, Νοσοκομείων εἰς τὰς πόλεις νὰ συστηθῶσι, τῶν ὁποίων ὄλων ἔχει τὴν ἐπίσκεψιν. Ὁμοίως νὰ φροντίζῃ καὶ περὶ πάντων ὅσα ἀφορῶσι τὴν ἡθικὴν τοῦ ἔθνους βελτίωσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρῆστον μεταβολὴν τῆς γεωργίας καὶ ἄλλων τεχνῶν ἀναγκαίων.»

Ὅπως βλέπουμε, ἡ παράγραφος αὐτὴ δὲν ἀναφέρεται μόνον στὰ σχολεῖα (ἐκπαίδευσιν) ἀλλὰ καὶ στὴν ὀργάνωσιν τῆς κοινωνικῆς προνοίας (ὄρφανοτροφεία, νοσοκομεία) καθὼς καὶ στὴ βελτίωσιν τῶν παραγόντων τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως (γεωργία, ἀναγκαῖα τέχνη) = βιοτεχνία).

Ἐστὲρα ἀπὸ αὐτὰ θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ ἀντιληφθοῦμε γιὰτί στὸ πρῶτο ἐπίσημο Σύνταγμα τῆς 1 Ἰανουαρίου 1822 δὲν περιλήφθηκε διάταξη σχετικὴ μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐπρόκειτο δηλαδὴ γιὰ ἓνα θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο εἶχαν ἐπιληφθῇ προγενέστερα

ρίος ὑπόσημ. 1 τῆς σελ. 304. Γιὰ τὴν ἔννοια καὶ τὴ σημασία τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου, βλ. Ἄλ. Δημηρᾶς, ἑ.ἀ., τόμο α', σελ. κδ'-κε'.

3. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 648. Βλ. ἐπίσης Ἄλ. Δημηρᾶς, ἑ.ἀ., τόμ. Β', σελ. 303, ὑπόσημ. 1. Πρβλ. ἐπίσης καὶ τὰ «τεκμήρια» (τ. 2-3), ποῦ περιλαμβάνονται στὸν τόμο α' τῆς ὁμότιτλης μελέτης τοῦ ἴδιου συγγραφέα, σελ. 4-8 καὶ ὅπου περιέχονται οἱ ἀπόψεις καὶ οἱ ἐνέργειες οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας.

1. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 10, ἐπίσης, *Τὰ Ἑλληνικά Συντάγματα 1822-1952*. Ἄλ. Σβώλος, *Ἡ Συνταγματικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*. Εἰσαγωγὴ-ἐπιμέλεια Ἀ. Ἀζελοῦ. Ἐκδ. Στοχαστῆς, Ἀθήνα 1972, σελ. 18, καὶ Ἡλ. Ἠλιοῦ, ἑ.ἀ., σελ. 116.

2. Ἄλ. Δημηρᾶς, *Ἡ μεταφῶθμιση ποῦ δὲν ἔγινε*. Νέα Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, Ἀθήνα 1974, τόμ. Β', σελ. 303. Βλ. κυ-

ἢ ταυτόχρονα μὲ τὴν ψήφισιν τοῦ πρώτου Συντάγματος ἄλλα ἡμιπέσιμα ἢ περιορισμένης ἰσχύος «συντάγματα» καὶ ἔτσι νὰ μὴ θεωρηθῆκε ἀναγκαία ἡ ἐγγραφή του στοῦ Σύνταγμα τοῦ 1822.¹

Ὁ Νόμος τῆς Ἐπιδαύρου, ἦτοι Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος ψηφίστηκε ἀπὸ τὴν Β' Ἐθνοσυνέλευσιν στοῦ Ἄστρος στὶς 13 Ἀπριλίου 1823, περιέχει διάταξιν γιὰ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως σὲ ὅλη τὴν Ἐπικράτειαν.

Ἡ Β' Ἐθνοσυνέλευσις κατάργησεν² τὶς τρεῖς τοπικὰς διοικήσεις, δηλαδὴ τὶς Γερουσίαις τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος καθὼς καὶ τὸν Ἄρειον Πάγον τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, καὶ ἀπόφασεν νὰ ἐμπιστευθῆ τὴ Διοίκησιν τῆς χώρας σὲ δύο σώματα: τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν. Ἐτεῖ καθιερώθηκε ἓνα ἑνιαῖο συγκεντρωτικὸν σύστημα ἐξουσίας, ἡ ὁποία ὥστόσο θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσκηθῆ ἀπὸ ἀντιπροσώπους («προστάτας») προερχομένους, ὕστερα ἀπὸ ἐκλογάς, ἀπὸ ὅλες τὶς ἐλεύθερας ἐπαρχίας τῆς χώρας. Ἐνα ἀπὸ τὰ καθήκοντα τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος θὰ ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα, καὶ ἡ προστασία τῆς ἐκπαιδεύσεως (Κεφ. Δ' § λζ'),

«Ἡ δημόσιος ἐκπαίδευσιν εἶναι ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος (...).»³

Ἡ δὲ Διοίκησις θὰ ἔπρεπε νὰ φροντίζει γιὰ τὴ συστηματικὴ ὀργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ἀλληλοδιδασκαλικῆς μεθόδου σὲ ὅλη τὴν Ἐπικράτειαν (Κεφ. Ι, § πζ').

«Συστηματικὸς νὰ ὀργανισθῆ ἡ ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας, καὶ νὰ εἰσαχθῆ καθ' ὅλην τὴν Ἐπικράτειαν ἡ ἀλληλοδιδασκαλικὴ μέθοδος ἀπὸ τὴν Διοίκησιν.»⁴

Στὸν Νόμον (Σύνταγμα) τῆς Ἐπιδαύρου δὲν γίνεται λόγος γιὰ τὴ σύστασιν ἰδιαιτέρης Γραμματείας (= Ὑπουργεῖου) Παιδείας. Ἐτεῖ φαίνεται ὅτι τὴν εὐθύνην γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν συνέχισε νὰ τὴν ἔχει, σύμφωνα μὲ τὸν Ὀργανισμὸν τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος (Κόρινθος, 27 Φεβρουαρίου 1822), ὁ Μίνιστρος (= Ὑπουργός) τῶν Ἐσωτερικῶν. Καθὼς τὸν «Μίνιστρον» τῶν Ἐσωτερικῶν ἀμέσως μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Νόμου τῆς Ἐπιδαύρου (1823) ἀνατέθηκεν στὸν κληρικὸν Γρηγόριον Δικαῖον, τὸν γνωστὸ Παπαφλέσσα. Ὡστόσο, τὸν Ἰούλιον τοῦ

1823, μὲ ἀπόφασιν τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος, διορίστηκε ἓνας «Ἐφορος τῆς Παιδείας καὶ Ἠθικῆς Ἀνατροπῆς τῶν Παίδων» στὸν ὁποῖον ἀνατέθηκε ἡ γενικὴ φροντιδιὰ γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα. Στὴ θέση αὐτὴ τοποθετήθηκε σὺν πρώτος «ἐφορος» ὁ ἐπίσης κληρικὸς Θεοκλήτης Φαρμακίδης.⁵

Τὰ ἄρθρα τοῦ Νόμου τῆς Ἐπιδαύρου τοῦ 1823 τὰ ἀναφερόμενα στὴν ἐκπαίδευσιν, σὲ σύγκρισιν μὲ τὰ προαναφερθέντα ἀντιστοιχῶν τους, χαρακτηρίζονται ἀπὸ λιτότητα διατυπώσεως πρὸς, κατὰ τὴ γνώμην μας, δὲν προδίδει ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέρον γιὰ «ἀπόλυτον» ἐκδημοκρατισμὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἐπὶ πλέον δὲν ἀπηχοῦν «τὴν πεποίθησιν τῶν ἀδικημένων τάξεων πρὸς τὰ «γράμματα» ἀποτελοῦσαν μοναδικὸ μέσο γιὰ νὰ βροῦν ἀπὸ τὴν κοινωνικο-οικονομικὴ μιζέρια.»⁶ Τόσον τὰ προαναφερθέντα ἐλληνικὰ συντάγματα ἢ ὀργανισμοί, ὅσο καὶ τὰ πρότυπα τῶν ξένων συνταγμάτων τὰ ὁποῖα περιεῖχαν ἄρθρα γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, «ὕποχρωσαν» ἴσως τὴν ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία συνέταξε τὸν Νόμον τῆς Ἐπιδαύρου, νὰ προσθέσει σ' αὐτὸν καὶ μιὰ διάταξιν γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν.

Ἀνάλογη ἐγγραφή γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν περιέχει καὶ τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον ψηφίστηκε ἀπὸ τὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευσιν τῆς Τροιζῆνας τὴν 1 Μαΐου 1827. Ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα ἄρθρα, ἔτσι κι ἐδῶ, ἐνὸς φαίνεται ὅτι ἡ ἐκπαίδευσιν ἐθεωρεῖτο σὺν «δυναμίσει ὑπηρεσία», ὥστόσο δὲν ἀντιματωπιζόταν σὺν αὐτόνομῳ καὶ ἀνεξάρτητῳ λειτουργίᾳ μὲ δικὴ τῆς ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν, ἀλλὰ σὺν ἓνας τομέας ἢ κλάδου τῆς οἰκονομίας, ὅπως ἡ γεωργία, τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία (βιοτεχνία γι' αὐτὴ τὴν περίοδον) κτλ., τὴν προστασίαν τῶν ὁποίων εἶχε ἀναλάβει, σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα, ἡ Βουλὴ (Κεφ. ΣΤ' § 85).

«(Ἡ Βουλὴ) ἐπαρτυνεῖ εἰς τὴν δημόσιον παιδεῖαν καὶ προστατεῖ αὐτὴν καθὼς καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὴν γεωργίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν πρὸδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ κοινωνικῶν τεχνῶν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἀσφαλίζει εἰς τοὺς εὐρεταίς καὶ συγγραφεῖς τὸ πρὸς καιρὸν ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῆς ἀπολαύσεως, τῆς προερχομένης ἀπὸ τὴν εὐρεσιν καὶ ἀπὸ τὰ συγγράμματα.»⁷

Ἐπὶ πλέον στοῦ ἴδιου Συντάγματος ὑπάρχει παράγραφος μὲ τὴν ὁποία κατοχυρώνεται, γιὰ πρώτη φορά, τὸ δικαίωμα τῶν Ἑλλήνων νὰ ἱδρύνουν σχολεῖα—«καταστήματα παιδείας»—καὶ παρέχεται σ' αὐτοὺς ἡ δυνατότητα νὰ «ἐκλέγωσιν διδασκάλους διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν των» (Κεφ. Γ' § 20).

1. Σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ θέμα, βλ. Ἀλ. Δημαρᾶς, «Τὸ Σύνταγμα...», ἐ.ἀ., σελ. 6. Βλ. ἐπίσης Ἀλ. Δημαρᾶς, Ἡ μεταρρυθμισμῶν..., τόμ. α', σελ. κγ'-κδ'.

2. Γιὰ τοὺς λόγους τῆς καταργήσεώς τους, βλ. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ἐ.ἀ., σελ. 46.

3. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ἐ.ἀ., σελ. 51 καὶ Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952, σελ. 84.

4. Βλ. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ἐ.ἀ., σελ. 56 καὶ Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952, σελ. 90.

5. Βλ. Ἀλ. Δημαρᾶς, Ἡ μεταρρυθμισμῶν..., ἐ.ἀ., τόμ. β', σελ. 312.

6. Βλ. Ἀλ. Δημαρᾶς, «Τὸ Σύνταγμα...», ἐ.ἀ., σελ. 6.

7. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ἐ.ἀ., σελ. 68 καὶ Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952, σελ. 102.

«Οί Έλληνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ συσταίνουσι καταστήματα παντός εἴδους, παιδείας, φιλανθρωπίας, βιομηχανίας καὶ τεχνῶν, καὶ νὰ ἐκλέγωσι διδασκάλους διὰ τὴν ἐκπαίδευσίν των.»¹

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ περίοδος κατὰ τὴν ὁποία ψηφίστηκε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1827 συμπίπτει μὲ τὸ τέλος τῆς πρώτης φάσεως τοῦ Ἀγώνα, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ἐφθασαν στὴν ἐλευθέρη Ἑλλάδα πολλοὶ Ἕλληνες διανοοῦμενοι πού ζοῦσαν στὸ ἐξωτερικό, καθὼς καὶ πολλοὶ ξένοι φιλέλληνες διανοοῦμενοι, πολιτικοί, στρατιωτικοὶ καὶ ἱεραπόστολοι ἰδίως διαμαρτυρόμενοι, οἱ ὁποιοὶ ἀνάπτυξαν μεγάλη δραστηριότητα γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς ἐκπαίδευσως. Ἴδρυσαν σχολεῖα, κατάρτισαν προγράμματα διδασκαλίας, ἄρχισαν νὰ μεταφράζουσι στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα κτλ. Καὶ γιὰ νὰ χρῆσι μοποῦσουμε τὴ σύγχρονη ὀρολογία, ὅλοι αὐτοὶ οἱ διανοοῦμενοι, Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἀποτέλεσαν ἓνα εἶδος προϊόντος πού ἔπεσε στὴν ἀγορὰ καὶ τοῦ ὁποίου ἡ δυνατότητα ἐπιλογῆς παρεχόταν ἀπὸ τὸ Σύνταγμα στὸ ἑλληνικό καταναλωτικό κοινό. Θὰ ἦταν, ἴσως, περιττὸ νὰ τονισθῇ ἐδῶ ὅτι, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, οἱ πλούσιοι Ἕλληνες εἶχαν μεγαλύτερη δυνατότητα ἐπιλογῆς καὶ «ἀγορᾶς» διανοουμένων γιὰ τὴν ἐκπαίδευσή τῆ δικῆ τους καὶ τῶν παιδιῶν τους. Κατὰ συνέπεια, θὰ μπορούσε νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι μὲ αὐτὸ τὸ ἄρθρο τοῦ Συντάγματος τοῦ 1827 γιὰ τὴν ἐκπαίδευσή, ἡ Πολιτεία ἐπέδωκε νὰ ἐνισχύσει τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλία μὲ ἀποτελέσματα νὰ περιορίσει τὸ δικό της ἐνδιαφέρον γι' αὐτὴ καὶ ἔτσι νὰ μείνει ἀπραγματοποίητῆ ἡ λαϊκὴ ἐπιθυμία γιὰ τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν τῆς δημόσιας παιδείας. Βέβαια, τὰ μέτρα αὐτὰ—προστασία τῆς παιδείας ἀπὸ τὴ Βουλὴ, δικαίωμα ἰδρύσεως ἰδιωτικῶν σχολείων, δυνατότητα ἐκλογῆς διδασκάλων—πὸ κατοχυρώνονταν ἀπὸ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1827, μπορούν νὰ χαρακτηριστοῦν ὡς φιλελεύθερα,² ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ὡς «εἰκινδύνου», γιατί προτείνονταν νὰ ἐφαρμοστούν ἀπὸ μιὰ κοινωνία πού δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ τὰ ἀντιμετωπίσει καὶ νὰ τὰ ἐκμεταλλεῖται μὲ δημοκρατικὸ τρόπο. Ἔτσι τὰ ἀγαθὰ τῆς παιδείας τὰ μοιράζονταν οἱ κοινωνικὲς τάξεις πού εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ τὰ ἀποκτήσουν.

Μολοντί, σύμφωνα μὲ τὴν παράγραφο 85, ἡ παιδεία συγκαταλέγεται ἀνάμεσα στὴ γεωργία, τὸ ἐμπόριο κτλ., ἐν τούτοις μὲ τὴν παράγραφο 126 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1827, ἡ παιδεία ὑπάγεται γιὰ πρώτη φορὰ σὲ ἰδιαίτερη Γραμματεία (= Ὑπουργεῖο), δηλαδὴ στὴ Γραμματεία ἐπὶ τοῦ Δικαίου καὶ τῆς

Παιδείας.»³ Ἔτσι ἔγινε τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ τὴ δημόσια ὀργάνωση καὶ διοίκησή της.

Στὸ Προσωρινὸ Πολίτευμα τῆς 18 Ἰανουαρίου 1828, πού ἐπέβαλε ὁ Κυβερνήτης Ἰ. Καποδίστριας⁴ καὶ μὲ τὸ ὅποιο ἀνεστάλη ἡ ἰσχὺς τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος τῆς 1 Μαΐου 1827, δὲν ἀναφέρεται τίποτε σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῆς ἐκπαίδευσως. Ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται τίποτε σχετικὰ μὲ τὸ ἴδιο θέμα στὸ Β' ψήφισμα τῆς Δ' Ἐθνοσυνέλευσεως πού εἶχε ἐπιφορτισθῇ μὲ τὴ σύνταξη «Σχεδίου Θεμελιώδους Νόμου» καὶ πού ἔγινε στὸ Ἄργος τὴν 22 Ἰουλίου 1829. Τελικὰ, τὴ σύνταξη αὐτοῦ τοῦ «Νόμου» τὴν ἀνέλαβε ἐνεαμελὴς ἐπιτροπὴ, πού ὀρίσθηκε μετὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Ἰ. Καποδίστρια (27 Σεπτεμβρίου 1831), ἀπὸ τὴν Ε' Ἐθνοσυνέλευση, πού ἔγινε ἀρχικὰ στὸ Ἄργος τὴν 5 Δεκεμβρίου 1831, καί, στὴ συνέχεια, στὸ Ναύπλιο τὴν 15 Δεκεμβρίου 1831. Τελικὰ, ὁ «Νόμος» αὐτὸς ψηφίστηκε στὸ Ναύπλιο τὴν 28 Ἰανουαρίου 1832 καὶ εἶναι γνωστός μὲ τὸ ὄνομα «Βασιλικόν» ἢ «Ἡγεμονικόν» Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος τῆς 15 Μαρτίου 1832.⁵

Τὰ ἄρθρα γιὰ τὴν παιδεία, τὰ ὁποῖα περιέχονται σ' αὐτὸ τὸ Σύνταγμα, παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον, γιατί περιέχουν στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἐνισχύουν τὸ δημοκρατικὸ χαρακτῆρα τῆς ἐκπαίδευσως. Ταυτόχρονα ὁμως προδίδουν μιὰ τάση γιὰ συγκεντροτισμό, πού χαρακτηρίζεται ἰδιαίτερα αὐτὴ τὴν περίοδο τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας.

Ἡ παιδεία χαρακτηρίζεται ὡς ἓνα «ἀγαθόν» τὸ ὅποιο δικαιούται «ὄλοι οἱ Ἕλληνες». Ἐνῶ δὲ στὸ ἄρθρο 85 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1827 συγκαταλέγεται ἀνάμεσα στὴ γεωργία, τὸ ἐμπόριο κτλ., ἐδῶ ταυτίζεται μὲ «τὰ κτήματα καὶ τὰ χρήματα» πού ὄλοι οἱ Ἕλληνες «ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἀποκτώσι». Ἐπὶ πλεόν παρέχεται ἡ δυνατότητα στοὺς Ἕλληνες νὰ ἰδρῶν ἰδιωτικά σχολεῖα καὶ «νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν καὶ τῶν ἰδίων τέκνων εὐπορίας καὶ ἐκπαίδευσως». Ἐνα νέο στοιχεῖο, πού συναντᾶμε γιὰ πρώτη φορὰ σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο, εἶναι ὅτι ἡ δυνατότητα ἀποκτήσεως τοῦ ἀγαθοῦ τῆς παιδείας, τὸ δικαίωμα τῆς ἰδρύσεως σχολείων κτλ. θὰ καθορίζονται «ὑπὸ τεθησομένων νόμων» μὲ τοὺς ὁποίους ὀφείλου νὰ συμμορφώνονται «ὄλοι οἱ Ἕλληνες» (Κεφ. Β' § 4, ἄρθρον 28).

«Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχουν τὸ δικαίωμα ν' ἀποκτώσι μέρος τῶν ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν ἀγαθῶν, ὡς οὐκ κτήματα καὶ χρήματα καὶ παιδείαν, καὶ ν' ἀπολαύωσι μετ' ἀσφαλείας τοὺς καρποὺς τῶν πόνων τῶν νὰ συσταίνουσι καταστήματα παιδευτικά, βιο-

3. Ἦλ. Κυριακόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 70 καὶ *Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952*, σελ. 105.

4. Γιὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἰ. Καποδίστρια ἐναντι τῆς Παιδείας, βλ. Ἀλ. Δημαρᾶς, *Ἡ μεταρροβίση...*, ἑ.ἀ., τόμ. α', σελ. κζ'-κη'.

5. Γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ, βλ. Ἦλ. Κυριακόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 78-126, καὶ Ἀλ. Σβῆλος, ἑ.ἀ., σελ. 28-32.

1. Ἦλ. Κυριακόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 63 καὶ *Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952*, σελ. 95.

2. Ἀλ. Δημαρᾶς, *Ἡ μεταρροβίση...*, ἑ.ἀ., τόμ. α', σελ. κζ'.

μηχανίας καὶ τεχνῶν καὶ νὰ φροντίῃσι περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν καὶ τῶν ἰδίων τέκνων εὐπορίας καὶ ἐκπαίδευσος, συμμορφούμενοι μὲ τοὺς θεησομένους περὶ τούτων νόμους.»¹

Κατὰ τὰ λοιπὰ, ἡ ἐκπαίδευσις εἶναι δημόσια, κοινὴ γιὰ ὅλους, καὶ τίθεται κάτω ἀπὸ τὴν προστασία καὶ ἐνίσχυση τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος (Κεφ. Ε', § 1, ἄρθρον 99)

«(Τὸ Νομοθετικὸν Σῶμα) ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὴν δημόσιον ἐκπαίδευσιν καὶ προστατεῖ αὐτὴν, καθὼς καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὴν γωργίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν πρόδον τῶν ἐπισημῶν καὶ κοινωφελῶν τεχνῶν καὶ τὴν βιομηχανίαν.»²

καθὼς καὶ κάτω ἀπὸ τὴν προστασίαν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ Ἡγεμόνος (Κεφ. ΣΤ', § 1, ἄρθρον 231).

«(Ὁ Ἡγεμὼν) προστατεῖ καὶ ἐνισχύει μετὰ τοῦ Νομοθετικοῦ τὴν κοινὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους, ἀνταμειβεῖ τοὺς βελτιοῦντας καὶ ἐπιταχύνοντας αὐτὴν, ἢ τοὺς ἐφευρισκόντας τὴν συντελεστικὴν εἰς τὴν πρόδον τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας κατὰ τὰ 99 καὶ 100 ἄρθρα.»³

Μὲ τὴν σύστασιν ἰδιαιτέρως Γραμματείας (= Ὑπουργεῖου) «ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαίδευσος»,⁴ ἀναγνωρίζεται ἡ αὐτονομία τῆς ἐκπαίδευσος σὺν δημόσιας λειτουργίας καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς οἰκονομίας. Ἐτσι ἄρχισε νὰ ὀργανώνεται καλύτερα τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, τοῦ ὁποῖου ἡ διάκριση σὲ τρεῖς βαθμίδες (στοιχειώδης, μέση, ἀνωτέρα) μὲ τὴν ἀντιστοιχίαν ἰδρύσιν σχολείων γιὰ τὶς δύο πρώτες καὶ πανεπιστημίου γιὰ τὴν τρίτη, εἶχε ἤδη προταθῆ στὴ Βουλὴ ἀπὸ τὸ 1824.⁵

Στὸ ἄρθρο 11 τοῦ *Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος*, ποὺ ψηφίστηκε στὶς 18 Μαρτίου 1844, περιέχονται νέα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ συνδέεται μὲ τὴ μέγιστη τώρα γνωστὴ συνταγματικὴ διατύπωση τῆ σχετικῆ μὲ τὴν προστασία τῆς ἐκπαίδευσος, καὶ ἀναφέρεται ἔμμεσα στὴν προστασία τῆς παιδείας γενικὰ ἀπὸ τὸ Κράτος. Ἐτσι, ἐνὸς μέχρι τὸ 1844 ἡ ἐκπαίδευσιν ἦταν κάτω ἀπὸ τὴν προστασία εἴτε τῆς Βουλῆς, εἴτε τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος, δηλαδὴ τοῦ συνόλου τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μὲ τὸ ἄρθρο 11 τοῦ *Συντάγματος* τοῦ 1844 τίθεται κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τοῦ Κράτους. Ἡ ἔννοια τοῦ Κράτους ὅμως, ὅπως προβάλλεται ἐκτοτε ἀπὸ τοὺς νομοθέτες στὴ «συνταγματικὴ δόξιν» καὶ ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν πράξιν, ταυτίζεται μὲ τὴν ἐκάστοτε κυβέρνησιν τῆς χώρας.⁶ Ἡ συνταγματικὴ κατοχύρωσιν αὐτῆς τῆς «ταυτίσεως» περιο-

ρίζει τὴν ἔκφραση τῆς λαϊκῆς ἐπιθυμίας, τουλάχιστο γιὰ τὴ διαχείρισιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων, ἀκόμη καὶ ὅταν ἡ ἐκάστοτε κυβέρνησιν ἔχει ἐκλεγθῆ ἀπὸ τὴ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ. Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο ἀναφέρεται στὸν προσδιορισμὸ τοῦ τρόπου χρηματοδοτήσεως τῆς παιδείας, ἀλλὰ μόνον τῆς ἀνωτέρας (πανεπιστημακῆς). Αὐτὴ λοιπὸν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐνεργεῖται «δαπάνη τοῦ Κράτους», ἐνῶ γὰρ τὴ λοιπὴ (δημοτικὴ) ἐκπαίδευσιν δινόταν, γιὰ πρώτη φορὰ, ἡ δυνατότητα στὰ ὄργανα τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως νὰ δαπανοῦν γι' αὐτὴν, καὶ μόνον ὅταν συναντοῦσαν δυσκολίας ἐν τῷ ἔργῳ τους νὰ ἐνισχυνοῦνται ἀπὸ τὸ Κράτος. Ἐπὶ πλέον στὸ ἴδιο ἄρθρο ἀναφέρεται καὶ τὸ δικαίωμα τῶν Ἑλλήνων νὰ ἰδρύσουν ἰδιωτικὰ σχολεῖα (ἄρθρον 11).

«Ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσιν ἐνεργεῖται δαπάνη τοῦ Κράτους εἰς δὲ τὴν δημοτικὴν συντρέχει καὶ τὸ Κράτος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης τῶν δήμων.

Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συσταίνῃ ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα, συμμορφούμενος μὲ τοὺς Νόμους τοῦ Κράτους.»⁷

Εἶναι γνωστὸς οἱ συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες τὸ νεοσύστατο ἑλληνικὸ κράτος ἀπέκτησε τὸ *Σύνταγμα* τοῦ 1844. Ἐπειδὴ δὲ στὴν κρίσιμη αὐτὴ περίοδο, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα,⁸ ἡ ἐκπαίδευσιν βρισκόταν σὲ κακὴ κατάστασιν, γι' αὐτὸ ἡ συνταγματικὴ ἐπιτροπὴ στὶς *Εἰδικὰς διατάξεις*, ποὺ περιέλαβε στὸ *Σύνταγμα*, συνιστᾷ τὴν ταχύτερην δυνατὴν φροντίδα γιὰ τὴ θεωρησιὰ τῶν κακῶν στὴν ἐκπαίδευσιν (Εἰδικαὶ διατάξεις, ἄρθρον 105).

«Δι' ἰδιαιτέρων Νόμων καὶ ὅσον ἐνεστί ταχύτερον, πρέπει νὰ ληφθῆ πρόνοια περὶ τῶν ἐξῆς ἀντικειμένων:

β) Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσος.»⁹

Τὴν ἴδια ἀκριβῶς διάταξιν—ἐκτὸς ἀπὸ τὶς Εἰδικὰς διατάξεις—γιὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, περιέχει καὶ τὸ *Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος* τῆς 17 Νοεμβρίου 1864 («Ἄρθρον 16»).¹⁰

Νέα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν περιέχονται καὶ στὸ ἄρθρο 16 τοῦ *Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος* τῆς 1 Ἰουνίου 1911. Ἀρχικὰ παρατηροῦμε σ' αὐτὸ ὅτι ἡ μέριμνα γιὰ τὴ δαπάνη δὲν περιορίζεται μόνον στὴν ἀνωτέρα (= πανεπιστημακὴ) ἐκπαίδευσιν, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ στὶς τρεῖς βαθμί-

7. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ε.ἀ., σελ. 134 καὶ *Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952*, σελ. 112.

8. Βλ. σχετικὰ, Ἡλ. Κυριακόπουλος, ε.ἀ., σελ. 128-131 καὶ Ἀλ. Σβῆλος, ε.ἀ., σελ. 32-34.

9. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ε.ἀ., σελ. 144 καὶ *Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952*, σελ. 125.

10. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ε.ἀ., σελ. 185 καὶ *Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952*, σελ. 130. Γιὰ τὴ «ζωρηθὴ» συζήτησιν ποὺ ἐγένε στὴ Βουλὴ γιὰ τὴν τελικὴ ψήφισιν αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, βλ. Ἀλ. Δημαρᾶς, *Ἡ μεταρρύθμιση ...*, ε.ἀ., «τεκμήριον» (τ. 53), τόμ. α', σελ. 192.

1. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ε.ἀ., σελ. 97.

2. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ε.ἀ., σελ. 104-105.

3. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ε.ἀ., σελ. 117-118.

4. Βλ. (ἄρθρο) 252. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ε.ἀ., σελ. 119.

5. Ἀλ. Δημαρᾶς, *Ἡ μεταρρύθμιση ...*, ε.ἀ., «τεκμήριον» (τ. 5), τόμ. α', σελ. 10.

6. Ἀλ. Δημαρᾶς, «Τὸ Σύνταγμα ...», ε.ἀ., σελ. 8.

δεις τῆς. Καταργεῖται ἔτσι ἡ πρόνοια καὶ ἡ δαπάνη τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως γιὰ τὴ δημοτικὴ ἐκπαίδευση. Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευση γίνεται «δι' ἅπαντας ὑποχρεωτικὴ» καὶ «παρέχεται δωρεάν ὑπὸ τοῦ Κράτους». Τέλος μετ' ἰδιοῦ ἄρθρου παρέχεται ἡ δυνατότητα γιὰ τὴν ἱδρύση ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων «καὶ εἰς τὰ νομικὰ πρόσωπα» (Ἄρθρον 16).

«Ἡ ἐκπαίδευσις, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τοῦ Κράτους, ἐνεργεῖται δαπάνῃ αὐτοῦ.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ἅπαντας ὑποχρεωτικὴ, παρέχεται δὲ δωρεάν ὑπὸ τοῦ Κράτους.

Ἐπιτρέπεται εἰς ἰδιώτας καὶ εἰς νομικὰ πρόσωπα ἡ ἱδρύσις ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων, λειτουργούντων κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς Νόμους τοῦ Κράτους.»¹

Στὴ διάταξιν τὴ σχετικὴ μὲ τὴν ἐκπαίδευση ἡ ὁποία περιέχεται στὸ *Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας*, τὸ ὁποῖο ψηφίστηκε τελικὰ τὴν 3 Ἰουνίου 1927 ὕστερα ἀπὸ τὴν ψήφισιν ἄλλων δύο Συντάγμάτων τὰ ὁποῖα δὲν ἴσχυσαν,² ὑπάρχουν νέα στοιχεῖα σχετικὰ μ' αὐτήν. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἄπαν-

1. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ἐ.ἀ., σελ. 224 καὶ *Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952*, σελ. 148. Ὁ Ἄλ. Δημαρᾶς (*Ἡ μεταρρύθμιση...*, ἐ.ἀ., τόμ. β', σελ. 307), ἀποδιώοντας ἰδιαίτερη σημασία στὸ γλωσσικὸ θέμα, συνδέει ἅμεσα τὸ ἄρθρο 16 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1911 μετ' ἄλλα ἄρθρα τῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ μὲν ἓνα (ἄρθρο 2) ἀπαγορεύει τὴν μετάρραση τοῦ κειμένου τῶν Ἁγίων Γραφῶν «εἰς ἄλλον γλωσσικὸν τύπον», τὸ δὲ ἄλλο (ἄρθρο 107), ποὺ περιελάττει στίς Γενικὰς Διατάξεις τοῦ ἰδιοῦ Συντάγματος, καθιερωθῆναι σάν ἐπίσημὴ γλώσσα τοῦ Κράτους τὴν καθαρὴν οὐσίαν. Τὸν τρόπο αὐτὸ τοῦ συστηματοῦ ἀνάμεσα στὸ περιεχόμενον τῶν ἀντιστοιχούντων ἄρθρων καὶ τῶν λοιπῶν Συντάγμάτων θὰ τὸν χρησιμοποιοῦσι μὲχρι τῆς ἀναφορᾶς του στὸ τελευταῖον Σύνταγμα τῆς χώρας. Σχετικὰ μὲ τὸ γλωσσικὸ θέμα, βλ. ἐπίσης Ἄλ. Δημαρᾶς, *Ἡ μεταρρύθμιση...*, ἐ.ἀ., τόμ. β', σελ. κς'.

2. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ συνταγματικὰ κείμενα περιέχουν στὰ ἄρθρα 20, 21 καὶ 23 ὅσα καὶ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 στὰ ἄρθρα 21, 22 καὶ 23 ἀντιστοίχα. Δὲν ἔχουν ὅμως ἐρμηνευτικὰς δηλώσεις καὶ στὸ ἄρθρο 21 (ἀντιστοίχο μὲ τὸ ἄρθρο 23 τοῦ 1927) ἔχουν τὴν ἀκόλουθον ἐγγραφήν, μετὰ τῆς δευτέρας παραγράφου.

«Εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως λαμβάνονται ὑπόψιν αἱ βιοτικαὶ ἀνάγκαι καὶ ἐπιδιώκεται, ὅπως τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ γίνωνται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον κτήμα ὄλων τῶν πολιτῶν, διὰ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ δημιουργηθῶνται ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδεύσεως ἔξ ὅσον εὐνοϊκὰ συνθήκαι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς ἰδιοφυΐας τῶν καὶ ἐν γένει τῶν πνευματικῶν τῶν ἰκανοτήτων. Πρὸς τούτῳ συνιστᾶνται ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τῶν ὀργανισμῶν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως ὑποτροφίαι διὰ τοὺς εὐδοκίμοινας εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἀπόρους νέους.

Ἡ ἐκπαίδευσις πρέπει ἐπίσης νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν σωματικὴν ἀγωγήν καὶ διάπλασιν τοῦ ἥθους τῶν νέων».

Στῆς δύο αὐτῆς παραγράφους περιέχονται ὀρισμένα βασικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ μὲν ἀπαντᾶται στὰ Συντάγματα δύο ἐτῶν 1952 καὶ 1968, ὅλα δὲ μαζί, διατυπωμένα ὅμως μὲ διαφορετικὸν τρόπο, στὸ Σύνταγμα τοῦ 1975. Τὰ νέα στοιχεῖα εἶναι σχηματικὰ: ἡ, βάσει τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τῶν μαθητῶν, ὀργάνωσις τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ δημιουργία εὐνοϊκῶν συνθηκῶν γιὰ τὴν καθολικὴν πρόσβασιν στὰ ἀγαθὰ τῆς παιδείας καὶ ἡ παροχὴ ὑποτροφιῶν «εἰς τοὺς εὐδοκίμοινας» ἀπόρους νέους. Στὴ δευτέρῃ παραγράφῳ βρισκόμεν, γιὰ πρώτη φορά, διατυπωμένον κατὰ τρόπο συνοπτικόν, τὸν σκοπὸν τῆς ἐκπαιδεύσεως χωρὶς νὰ ἀναφέρονται σ' αὐτὴν οἱ ἀρχεὶ βάσει τῶν ὁποίων θὰ πραγματοποιηθῆ αὐτὸς ὁ σκοπός. Γιὰ

τὸνταί στὸ ἄρθρο 21 καὶ προηγούνται τῶν ἄρθρων τῶν ἀναφερομένων στὸ κυρίως θέμα, ὅπως τὰ γνωρίσαμε μὲχρι τώρα. Ἐτσι μὲ τὸ ἄρθρο 21 κατοχυρώνεται συνταγματικὰ ἡ ἐλευθερία τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης καθὼς καὶ ἡ διδασκαλία τους. Τὸ Κράτος ἀναλαμβάνει τὴν προστασία τους καὶ τὴ φροντίδα γιὰ τὴν ἐξάπλωσίν τους.

Ἄναφορικὰ μὲ τὸ κυρίως θέμα, δηλαδὴ τὴν ἐκπαίδευση, τὰ νέα στοιχεῖα ποὺ περιέχονται στὸ ἄρθρο 23 ἔχουν σχέση μὲ τὰ ἔτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως στὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση ποὺ «δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἔξ». Ὑπάρχει δὲ σ' αὐτὸ καὶ μιὰ παράγραφος σχετικὴ μὲ τὸ ἐνδεχόμενον τῆς παρατάσεως τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως μὲχρι τῆς ἡλικίας τῶν 18 ἐτῶν «εἰς σχολεῖα συμπληρωματικὰ τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως». Ἐξ ἄλλου, στὴν πρώτη παράγραφο τοῦ ἄρθρου, παρέχεται καὶ πάλι ἡ δυνατότητα στοὺς ὀργανισμοὺς τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως νὰ μεριμνοῦν γιὰ τῆς δαπάνης τῆς σχετικῆς μὲ τὴν ἐκπαίδευση (Ἄρθρον 23).

Γιὰ τὸ ἄρθρο 23 ὑπάρχουν Ἑρμηνευτικὲς Δηλώσεις (Κεφ. Γ', ἄρθρα 21, 23).

«Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῶν εἶναι ἐλευθερὰ, διατελοῦν δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους τὸ ὅποιον συμμετέχει εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐξάπλωσιν αὐτῶν.

Ἡ ἐκπαίδευσις διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τοῦ Κράτους καὶ ἐνεργεῖται δαπάνῃ αὐτοῦ ἡ τῶν ὀργανισμῶν τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ὅλους ὑποχρεωτικὴ, παρέχεται δὲ δωρεάν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ὁ νόμος ὀρίζει διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν τὰ ἔτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἔξ.

Διὰ νόμου δύναται ἐπίσης νὰ καταστῆ ὑποχρεωτικὴ ἡ φοιτήσις καὶ εἰς σχολεῖα συμπληρωματικὰ τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως μὲχρι τῶν 18 ἐτῶν τῆς ἡλικίας.

Ἐπιτρέπεται εἰς ἰδιώτας καὶ νομικὰ πρόσωπα ἡ ἱδρύσις ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων, λειτουργούντων κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους».

Ἑρμηνευτικαὶ δηλώσεις ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 23

1. Τὰ προγράμματα τῶν σχολείων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς διδασκαλία ὑπόκειται ἀπεριοριστῶς εἰς τὸν ἔλεγχον τοῦ Ἰπουργείου Παιδείας, συμφῶνως πρὸς νόμους.
2. Ἐφ' ὅσον οἱ μαθητὰ φοιτῶν εἰς ἀντιστοιχοὺς τάξεις τῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ φοιτήσων εἰς τὰς ἀναλόγους τάξεις τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως.
3. Ἡ ἔννοια τῆς τελευταίας παραγράφου τοῦ ἄρθρου 23 εἶναι ὅτι διὰ νόμου δύναται νὰ θεσπισθῶν ἄετι πρὸς ἱδρυσιν ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων.³

Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 ἴσχυσε μὲχρι τοῦ 1935. Ἐκτοτε καὶ γιὰ μιὰ δεκαενταετία περίπου, ἡ παιδεία ὑπέστη τῆς θλιβερῆς συνέπειας ὄχι μόνον τῶν τῆν ἱστορία αὐτῶν τῶν δύο κειμένων, βλ. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ἐ.ἀ., σελ. 240-362, Ἄλ. Σββόλος, ἐ.ἀ., σελ. 53-62 καὶ γιὰ τὸ ἄρθρο, Ἄλ. Δημαρᾶς, *Ἡ μεταρρύθμιση...*, ἐ.ἀ., τόμ. β', σελ. 308.

3. Ἡλ. Κυριακόπουλος, ἐ.ἀ., σελ. 374 καὶ *Τὰ Ἑλληνικὰ Συντάγματα 1822-1952*, σελ. 173-174.

πολιτικῶν ἀλλαγῶν ποῦ σφραγίστηκαν ἀπὸ τὴ μεταξική δικτατορία, ἀλλὰ περισσότερο τῆς ξενικῆς κατοχῆς καὶ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ.¹

Νέα στοιχεῖα σχετικὰ μετὰ τὴν ἐκπαίδευση παρέχονται στὸν ἄρθρο 16 τοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος τῆς 1 Ἰανουαρίου 1952. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀναφέρονται στὸν σκοπὸ τῆς παιδείας, στὴν ἰδεολογικὴ κατεύθυνση τῆς, στὴν αὐτοδιοίκηση τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων (ΑΕΙ) καὶ στὴν ἐπαγγελματικὴ κατοχύρωση τῶν καθηγητῶν τους.

Ἔτσι, γιὰ πρώτη φορὰ σὲ ἄρθρο σχετικὸ μετὰ τὴν ἐκπαίδευση ἰσχύσαντος Συντάγματος² ἀναφέρεται ὅτι σκοπὸς τῆς παιδείας, γιὰ τὴ μέση καὶ τὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση, εἶναι «ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀγωγή καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων». Ἡ πραγματοποίησις δὲ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ θὰ βασίζεται «ἐπὶ τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ».³ Ἐπὶ πλεόν γιὰ

1. Γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ βλ. Ἠλ. Κυριακόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 405-579.

2. Ἡ δευτέρη παράγραφος τοῦ ἄρθρου 15 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952 περιέχει ἀντολέξει στὸ ἄρθρο 9 τοῦ Σχεδίου Συντάγματος ποῦ κατέθεσε στὴ Βουλὴ 40μελῆς ἐπιτροπὴ στὶς 15 Ἰουνίου 1948 καὶ ποῦ ἔγινε μετὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1911. Ἐκτὸς αὐτοῦ στὸ ἴδιο ἄρθρο τοῦ Σχεδίου περιέχεται καὶ ἡ τελευταία παράγραφος τοῦ ἄρθρου 16 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952. Δὲν περιέχονται ὅμως στὸ Σύνταγμα τοῦ 1952 ἄρθρα ἀντίστοιχα μετὰ ἐκείνα τοῦ Συντάγματος τοῦ 1927 (21, 22) καὶ τοῦ Σχεδίου (ἄρθρο 8), μετὰ τὰ ὁποῖα κατοχυρώνονται ἡ ἐλευθερία τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης καθὼς καὶ ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ σωματικὴ ἐργασία (Σχῆδιον Συντάγματος τοῦ 1948, ἄρθρα, 8, 9).

3. Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῶν εἶναι ἐλεύθερα, διατελοῦν δὲ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους, τὸ ὅποιο συμμετέχει εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἐξἄπλων αὐτῶν.

Ἡ ἐκπαίδευσις διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τοῦ Κράτους καὶ ἐνεργεῖται ἀπαρτῆσιν ἡ τῶν ὀργανισμῶν πολιτικῆς αὐτοδιοικήσεως.

Εἰς πάντα τὰ σχολεῖα μέσης καὶ στοιχειώδους ἐκπαίδευσῆς ἡ διδασκαλία ἀποσκοπεῖ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀγωγήν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων ἐπὶ τῆς βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ὅλους ὑποχρεωτικὴ, παρέχεται δὲ δωρεάν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ὁ νόμος ὀρίζει διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν τὰ ἔτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἑξ. Διὰ νόμου δύνανται ἐπίσης νὰ καταστή ὑποχρεωτικὴ ἡ φοιτήσις καὶ εἰς σχολεῖα συμπληρωματικὰ τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσῆς μέχρι τοῦ 18 ἔτους τῆς ἡλικίας.

Ἐπιτρέπεται, κατόπιν ἀδείας τῆς Κυβερνήσεως, εἰς ἰδιώτας μὴ ἐστερμημένους τῶν πολιτικῶν τῶν δικαιωμάτων καὶ εἰς νομικὰ πρόσωπα ἡ ἰδρυσις ἐκπαιδευτηρίων λειτουργούντων κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους» (βλ. Ἠλ. Κυριακόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 516-517).

3. Εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορίσει κανεὶς τὸ περιεχόμενον «τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων» ἢ «τῶν ἰδεῶν», ἢ «τῶν ἀρχῶν» τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ὀρθόδοξη ἐλληνικὴ θεολογία καὶ πολλοὶ συντηρητικοὶ Ἕλληνες διανοούμενοι ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ «ἐλληνοχριστιανικὸν ἰδεῶδες» προῆλθε ἀπὸ τῆς σφύσεως τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος καὶ τῆς χριστιανικῆς (παύλειας) διδασκαλίας καὶ ὅτι εἶναι τὸ γνησιότερο ἐλληνικὸν παραδοσιακὸν ἰδεῶδες. Ἡ

πρῶτη φορὰ καθιερώνεται συνταγματικὰ ἡ αὐτοδιοίκησις τῶν ΑΕΙ καὶ κατοχυρώνεται ἡ δημοσιο-υπαλληλικὴ ιδιότητα τῶν καθηγητῶν τους. Τέλος, γιὰ πρώτη φορὰ, στὸ ἴδιο ἄρθρο ἰσχύσαντος συντάγματος⁴ γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἀπαγόρευση χορηγήσεως ἀδείας γιὰ τὴν ἰδρυσις ἰδιωτικῶν σχολείων σὲ ἰδιώτες «ἐστερμημένους τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων» (Ἄρθρον 16).

«Ἡ Παιδεία τελεῖ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τοῦ Κράτους καὶ ἐνεργεῖται ἀπαρτῆσιν αὐτοῦ ἢ τῶν ὀργανισμῶν τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως»

Εἰς πάντα τὰ σχολεῖα μέσης καὶ στοιχειώδους ἐκπαίδευσῆς ἡ διδασκαλία ἀποσκοπεῖ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγήν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων ἐπὶ τῆς βάσει τῶν ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ὅλους ὑποχρεωτικὴ, παρέχεται δὲ δωρεάν ὑπὸ τοῦ Κράτους. Ὁ νόμος ὀρίζει τὰ ἔτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἑξ.

Τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα αὐτοδιοικούνται ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Κράτους, οἱ δὲ καθηγηταὶ τούτων εἶναι δημοσίου ὑπάλληλοι.

Ἐπιτρέπεται, κατόπιν ἀδείας τῆς ἀρχῆς, εἰς ἰδιώτας μὴ ἐστερμημένους τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ εἰς νομικὰ πρόσωπα ἡ ἰδρυσις ἐκπαιδευτηρίων κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους.»⁵

Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1952 ἰσχύει μέχρι τὴν 21 Ἀπριλίου 1967, ἡμέρα καταλύσεως τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν ἀπὸ τοὺς πραξικοπηματίες στρατιωτικούς. Ἐκτοτε καὶ μέχρι τῆς «ἠγφίσεως» τοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος τῆς 15 Ἰουνίου 1968, τὰ θέματα τῆς παιδείας ρυθμίζονταν βάσει ἀναγκαστικῶν νόμων «σπουδαιότερους» ἀπὸ τοὺς ὁποῖους εἶναι ὁ ΑΝ 129/19-9-1967.⁶

Τὸ ἄρθρο 17 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1968, στὸ ὁποῖο γίνεται λόγος «περὶ παιδείας», περιλαμβάνει πέντε παραγράφους. Τὸ περιεχόμενό τους εἶναι περίπου τὸ ἴδιο μετὰ τὸ ἄρθρο 16 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952. Οἱ «καινοτομίαι» ποῦ περιέχονται στὸ ἄρθρο 17 ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς γενικότερης «ἐθνικῆς πολιτικῆς» τῶν πραξικοπηματιῶν. Ἔτσι, γιὰ τὴ χάραξη «τῶν γραμμῶν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς παιδείας» συστήθηκε εἰδικὸ «Ἐθνικὸν Συμβούλιον Παιδείας». Ἡ στοιχειώδης ἐκπαί-

ἀντιλήψη αὐτῆ, γιὰ τὴν ὀρθότητα τῆς ὁποίας ὑπάρχουν πολλὰς ἀντιρρήσεις, ἐπικράτησε στὴ χώρα μας ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα. (Ἄλ. Δημαρῆς, *Ἡ μεταρρύθμιση...*, ἑ.ἀ., τόμ. α', σελ. λγ', ὑπόσ. 1). Θεωρεῖται ὁμῶς ἀπαράδεκτὸν σὴν «ἰδεολογικὴ βάση» γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τῆς παιδείας. Α. Καζερπίνης, *The Autonomy of Education*, ΕΚΚΕ, Athens 1973, p. 61. βλ. σχετικὰ καὶ παρακάτω ὑποσημείωσις 1 τῆς σελ. 358 ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975).

4. βλ. τὸ ἄρθρο 9 τοῦ Σχεδίου Συντάγματος τοῦ 1948 στὴν ὑπόσημ. 2 ἐδῶ.

5. Ἠλ. Κυριακόπουλος, ἑ.ἀ., σελ. 585-586.

6. Ἄλ. Δημαρῆς, *Ἡ μεταρρύθμιση...*, ἑ.ἀ., «τεκμηρίον» (τ. 200) τόμ. β', σελ. 296-299.

7. Γιὰ τὴν ἀρμοδιότητα, συγκρότησις, λειτουργία κτλ. αὐτοῦ τοῦ «Συμβουλίου», βλ. τὸ ΝΑ 793/1971 στὸ: Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως, *Τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος*

δευση εἶναι «δι' ὅλους ὑποχρεωτικῆ», ἀλλὰ δὲν ἀναφέρεται ἂν θὰ «παρέχεται δωρεὰν ὑπὸ τοῦ Κράτους». Τὰ ἀνότατα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα (ΑΕΙ) εἶναι «αὐτοδιοικούμενα», οὐσιαστικὰ ὁμῶς ἡ διοίκησις καὶ ὁ ἔλεγχος τοὺς ἀσκοῦνται ἀπὸ τοὺς «Κυβερνητικούς Ἐπιτρόπους», πού τοποθετοῦνται σ' αὐτά. Οἱ ἀρχεῖς τῶν ΑΕΙ μποροῦν νὰ «ἐκλέγονται» ἀπὸ τοὺς τακτικούς καθηγητές τους. Ἰδιαίτερη διάταξη ὑπάρχει στὴν τελευταία παράγραφος τοῦ ἄρθρου γιὰ τὸ «ποιόν» τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν ἰδιωτικῶν σχολείων καθὼς καὶ τῶν διδασκόντων σ' αὐτά. Τέλος, μὴ ἄλλη «καινοτομία», πού σχετίζεται ἄμεσα μὲ τὸ περιεχόμενο τοῦ ἄρθρου 17, ὑπάρχει στὸ ἄρθρο 6 τοῦ ἰδίου Συντάγματος, μὲ τὸ ὅποιο καθιερῶνεται σὺν ἐπίσημῃ γλώσσᾳ ὄχι μόνον τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ «τῆς ἐκπαιδεύσεως», ἡ καθαρεύουσα (Ἄρθρα 6, 17).

«Ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Κράτους καὶ τῆς ἐκπαίδευσος εἶναι ἐκείνη εἰς τὴν ὁποίαν συντάσσονται τὸ Σύνταγμα καὶ τὰ κείμενα τῆς ἑλληνικῆς νομοθεσίας».

«1. Ἡ Παιδεία τελεῖ ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν τοῦ Κράτους, παρέχεται δωρεάν, σκοπεῖ δὲ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων ἐπὶ τῆ βῆσει τῶν ἀξιών τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

2. Ὁ προσδιορισμὸς τῶν γενικῶν γραμμῶν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς παιδείας ἐνεργεῖται καθ' ἃ νόμος ὀρίζει, μετὰ γνώμην Ἐθνικοῦ Συμβουλίου Παιδείας.

3. Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶναι δι' ὅλους ὑποχρεωτικῆ. Νόμος ὀρίζει τὰ ἐτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἑξ.

4. Τὰ ἀνότατα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα εἶναι αὐτοδιοικούμενα νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, λειτουργοῦν ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Κράτους καὶ ἐνισχύονται οικονομικῶς ὑπ' αὐτό. Οἱ καθηγηταὶ εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι. Αἱ ἀρχαὶ τῶν ἐκλέγονται παρὰ τῶν τακτικῶν καθηγητῶν αὐτῶν. Τὴν κρατικὴν

ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων ἀσκεῖ ὁ Ὑπουργὸς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων διὰ Κυβερνητικῶ Ἐπιτρόπου ὡς νόμος ὀρίζει.

5. Ἐπιτρέπεται, κατόπιν ἀδείας τῆς ἀρχῆς, εἰς ἰδιώτας μὴ ἐστερημένους τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ εἰς νομικὰ πρόσωπα ἢ ἰδρύσεις ἐκπαιδευτῶν, λειτουργοῦντων κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Κράτους. Οἱ ἰδρύοντες ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ οἱ διδάσκοντες εἰς ταῦτα δεόν νὰ κέκνηται τὰ διὰ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους ἀπαίτουμένα ἠθικὰ καὶ λοιπὰ προσόντα ὡς νόμος ὀρίζει».

Μὲ αὐτὲς τὶς «συνταγματικὲς διατάξεις» γιὰ τὴν παιδεία λειτουργεῖ τὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα στὴ χώρα μας μέχρι τὸν Ἰούλιο τοῦ 1974.

Νέα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν ἐκπαίδευση περιέχονται στὸ ἄρθρο 16 τοῦ τελευταίου Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος τῆς 9 Ἰουνίου 1975.² Τὸ ἄρθρο περιλαμβάνει ὀκτὼ παραγράφους καὶ εἶναι τὸ πῶς μακροσκελὲς ἀπὸ ὅλα τὰ ἀντίστοιχα τῶν προηγούμενων Συνταγμάτων. Ἐχουν συνοψισθῆ δὲ σὲ αὐτὲς στοιχεῖα πού ἀναφέρονται σὲ ξεχωριστὰ ἄρθρα τῶν προηγούμενων Συνταγμάτων καὶ κυρίως τῶν ἐτῶν 1927 καὶ 1952.

Μὲ τὴν πρώτην παράγραφος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιστήμην (ἄρθρο 21, 1927), κατοχυρώνονται συνταγματικὰ «ἡ ἔρευνα καὶ ἡ διδασκαλία» γενικὰ. Ἡ «ἀκαδημαϊκὴ ἐλευθερία» ὁμῶς θὰ πρέπει νὰ ἐκφράζεται μέσα στὰ συνταγματικὰ πλαίσια.

Στὴ δεύτερη παράγραφος γίνεται λόγος γιὰ τὸν σκοπὸ τῆς παιδείας. Ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἠθικὴν, πνευματικὴν καὶ φυσικὴ (σωματικὴν) ἀγωγὴν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων (ἄρθρο 16, § 2, 1952), ἡ παιδεία ἀποσκοπεῖ καὶ «εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἀγωγὴν» καθὼς καὶ εἰς «τὴν ἀνάπτυξιν τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων». Ἐπὶ πλέον δὲ ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν διὰ πλάσιν ἐλευθέρων καὶ ὑπευθύνων πολιτῶν.

Μὲ τὴν τρίτην παράγραφος τίθεται ἡ συνταγματικὴ βάση γιὰ τὴν ἐννεαστὴ ὑποχρεωτικὴ φοίτησις. Μὲ μεταβατικὴν διάταξιν προσδιορίζεται ὁ χρόνος τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς τῆς διατάξεως.

Στὴν τέταρτην παράγραφος ὑπάρχει μὴ βασικὴ διάταξιν πού ἀναφέρεται στὸ δικαίωμα ὄλων τῶν Ἑλλήνων στὴ δωρεάν παιδείαν (ἄρθρο 16, § 2, 1911 - ἄρθρο 23, § 2, 1927 - ἄρθρο 16, § 3, 1952, μόνον γιὰ τὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση), «καθ' ὅλας τὰς βαθμίδας αὐτῆς». Στὴν ἴδια παράγραφος γίνεται ἔμμεσα λόγος γιὰ τὸν ἔσραμ τῶν ὑποτροφιών, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται ἡ λέξις «ὑποτροφία» (ἄρθρο 23, § 3, 1925).

Οἱ δύο ἐπόμενες μακροσκελεῖς παράγραφοι ἀναφέρονται κυρίως στὴ διοίκησιν καὶ τὴ λειτουργίαν τῶν ΑΕΙ, στοὺς καθηγητές τους καὶ τὸ ὑπόλοιπο

2. Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως, ἑ.ἀ., σελ. 22-23.

3. Ἀνάλυσις αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου, βλ. στὴ μελέτη τοῦ Ἄλ. Δημαρᾶ, «Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975 καὶ ἡ ἐκπαίδευση», ἑ.ἀ., σελ. 6-13.

(1963) καὶ τὰ θεσμικὰ νομοθετικὰ διατάγματα. Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, Ἀθήναι, Φεβρουάριος 1971, σελ. 103-104, Ἄρθρον 1. Ἀρμοδιότης - Συγκρότησις.

«1. Τὸ κατὰ τὸ ἄρθρον 17, παρ. 2, τοῦ Συντάγματος Ἐθνικὸν Συμβούλιον Παιδείας γνωμοδοτεῖ ἐπὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν γενικῶν γραμμῶν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῆς παιδείας, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸν στόχον, τὴν ἀποστολὴν καὶ τὰς ἰδεολογικὰς κατευθύνσεις, αἱ ὁποῖαι δεόν νὰ συνθέτουν τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῆς παιδείας ἐπὶ τὸ τέλος τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν νέων ἐπὶ τῆ βῆσει τῶν ἀξιών καὶ παραδόσεων τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

2. Τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον Παιδείας συγκροτεῖται ἐκ:

α) τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος,

β) τοῦ Προέδρου τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου

γ) τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων

δ) τοῦ Προέδρου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ε) τοῦ Πρωτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

στ) τοῦ Πρωτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ζ) τοῦ Πρωτάνεως τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσόβιου Πολυτεχνείου

η) τοῦ ἀρχαιότερου Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μ. Ἐκπαίδευσος,

καὶ

θ) τοῦ ἀρχαιότερου Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Στ. Ἐκπαίδευσος.

3. Τὸ Ἐθνικὸν Συμβούλιον Παιδείας συγκλεθεῖται καὶ προεδρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ἐν ἐλλείψει δὲ, ἀπουσίας ἢ καλύψεως τούτου, ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαστηρίου.»

1. Ὑπουργεῖον Προεδρίας Κυβερνήσεως, ἑ.ἀ., σελ. 16.

διδακτικό προσωπικό, στὴ σύσταση φοιτητικῶν συλλόγων. Ἀναλυτικότερα, στὴν πέμπτη παράγραφο κατοχυρώνεται ἡ αὐτοδιοίκηση τῶν ΑΕΙ (ἄρθρο 16, § 4, 1952) καθὼς καὶ ἡ λειτουργία τους «ἐπὶ τῆ βάσει τῶν περὶ ὀργανισμῶν αὐτῶν νόμων». Ἐπὶ πλέον δὲ παρέχεται σ' αὐτά, γιὰ πρώτη φορά, ἡ δυνατότητα τῆς συγχωνεύσεως ἢ καταμησεῶς τους. Ἐκτός αὐτῶν, γιὰ πρώτη φορά, συνταγματικὴ διάταξη ἐπιλαμβάνεται τοῦ θέματος τῶν φοιτητικῶν συλλόγων.

Στὴν ἕκτη παράγραφο κατοχυρώνεται ἡ δημοσι-οὑπαλληλικὴ ιδιότητα ὄχι μόνον τῶν καθηγητῶν τῶν ΑΕΙ (ἄρθρο 16, § 4, 1952) ἀλλὰ καὶ, γιὰ πρώτη φορά, κάτω ἀπὸ ὀρισμένες προϋποθέσεις, τοῦ λοιποῦ δι-δακτικοῦ προσωπικοῦ. Ἐπὶ πλέον διασφαλίζεται ὁ χρόνος τῆς θητείας τῶν καθηγητῶν καὶ προτει-νεται νὰ καθορίζεται μὲ εἰδικὸ νόμο τὸ ὄριο τῆς ἡλικίας τους.

Στὴν ἑβδόμη παράγραφο ὑπάρχει διάταξη γιὰ «τὴν ἐπαγγελματικὴν καὶ πᾶσαν ἄλλην εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν». Ἔτσι, γιὰ πρώτη φορά, ἡ ἐπαγγελμα-τικὴ ἐκπαίδευση κατοχυρώνεται συνταγματικά. Εἰ-δικὸς νόμος θὰ καθορίζει τὰ ἔτη τῆς φοιτήσεως στὶς ἐπαγγελματικὰ σχολεῖς. Τὰ ἔτη αὐτὰ δὲν μπο-ροῦν νὰ εἶναι περισσότερα ἀπὸ τρία. Ὁ ἴδιος νόμος θὰ καθορίσει καὶ «τὰ ἐπαγγελματικὰ δικαιώματα» ὧσων ἀποφοιτοῦν ἀπὸ αὐτὲς τὶς σχολεῖς.

Στὴν ὄγδοη παράγραφο γίνεται λόγος γιὰ τὴ δυνατότητα χορηγήσεως ἀδείας γιὰ τὴν ἰδρυση ἰδιωτικῶν σχολείων κάτω ὅμως ἀπὸ «προϋποθέσεις καὶ ὅρους», ποὺ θὰ καθορίζονται ἀπὸ εἰδικὸ νόμο, ὁ ὅποιος θὰ δώσει καὶ «τὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν (τῶν σχο-λείων) ἀσκούμενης ἐποπτείας, ὡς καὶ τὴν ὑπηρεσια-κὴν κατάστασιν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν».

Τὸ ἐπιστέγασμα τοῦ ἀρθροῦ γιὰ τὴν παιδεία ἀπο-τελεῖ ἡ ἀπαγόρευση στοὺς ἰδιώτες νὰ ἰδρῶουν ἀνώ-τατες σχολεῖς.

Ἐξ σημειωθῆ ὅτι ἀπὸ τὸ ἄρθρο λείπει ἡ ἐπίμαχη θεωρητικὴ διατύπωση γιὰ τὴν ἰδεολογικὴ κατεῦ-θυνση τῆς παιδείας. Πρόκειται συγκεκριμένα γιὰ «τὶς ἰδεολογικὰς κατευθύνσεις ἢ ἀξίες τοῦ ἑλληνο-χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Ἡ πρόταση αὐτὴ ἀντι-καταστάθηκε, κατὰ κάποιον τρόπο, ἀπὸ τὴν ἐπίσης ἐπίμαχη πρόταση ποὺ ἀναφέρει ὅτι ἡ παιδεία ἀπο-σκοπεῖ «εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευ-τικῆς συνειδήσεως τῶν Ἑλλήνων».¹ Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τὸ ἄρθρο λείπει ἡ διάταξη γιὰ τὴν δυνατότητα τῆς συμμετοχῆς τῶν ὀργάνων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοική-σεως στὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα. Τέλος, δὲν ὑπάρχει στὸ Σύνταγμα γενικὰ ἄρθρο ἢ μεταβατικὴ διάταξη

ποὺ νὰ κατοχυρώνει μὴ ὀποιοδήποτε γλώσσα σὺν «ἐπίσημη γλώσσα τοῦ Κράτους».

Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ πολλῶν ἀπὸ τὶς νέες διατάξεις ποὺ περιέχονται στὸ ἄρθρο 16 δὲν εἶναι αὐτοδίκαιη, καὶ γι' αὐτὴν θὰ ἀπαιτηθοῦν εἰδικοὶ νόμοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι ἔχουν ἤδη ψηφισθῆ καὶ ἄλλοι εἶναι ἀκόμη πρὸς ψήφισιν ἀπὸ τῆ Βουλῆ² (Ἄρθρον 16).

«1. Ἡ τέχνη καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ διδασκαλία εἶναι ἐλεύθερα, ἡ δὲ ἀνάπτυξις καὶ προαγωγὴ αὐτῶν ἀποτελεῖ ὑποχρῶσιν τοῦ Κράτους. Ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἐλευθερία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας δὲν ἀπαλλάσσου ἀπὸ τοῦ κα-θήκοντος τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ Σύνταγμα.

2. Ἡ παιδεία ἀποτελεῖ βασικὴν ἀποστολὴν τοῦ Κράτους, ἔχει δὲ ὡς σκοπὸν τὴν ἠθικὴν, πνευματικὴν, ἐπαγγελματικὴν καὶ φυσικὴν ἀγωγὴν τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνι-κῆς καὶ θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ τὴν διάπλυσιν αὐτῶν ὡς ἐλευθέρων καὶ ὑπευθύνων πολιτῶν.

3. Τὰ ἔτη τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως δὲν δύνανται νὰ εἶναι ὀλιγώτερα τῶν ἑννέα. (Μεταβατικὴ διάταξις: Ἄρθρον 112, § 4. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς διατάξεως τῆς παραγράφου 3 τοῦ ἀρθροῦ 16 περὶ ἐτῶν ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως θὰ ὁλοκληρωθῆ ἐπὶ τῆ βάσει νόμου ἐντὸς πενταετίας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ἰσχύος τοῦ παρόντος Συντάγματος.)

4. Πάντες οἱ Ἕλληνες ἔχου δικαίωμα δωρεάν παιδείας καθ' ὅλας τὰς βαθμίδας αὐτῆς, εἰς τὰ κρατικὰ ἐκπαιδευτήρια. Τὸ Κράτος ἐνισχύει τοὺς διακρινόμενους, ὡς καὶ τοὺς δεομένους ἀγωγῆς ἢ εἰδικῆς προετασίας σπουδαστῶν, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἰκανότητάς αὐτῶν.

5. Ἡ ἀνωτάτη ἐκπαίδευσις παρέχεται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ ἰδρυμάτων ἀποτελοῦντων νομικὰ πρόσωπα δημοσίου δικαίου, πληρῶς αὐτοδιοικουμένων. Τὰ ἰδρύματα αὐτὰ τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Κράτους καὶ δικαιονταί τῆς οικονομικῆς ἐνισχύσεως αὐτοῦ, λειτουργοῦν δὲ ἐπὶ τῆ βάσει τῶν περὶ ὀργα-νισμῶν αὐτῶν νόμων. Συγχρονεῖσις ἢ κατάμησις ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων δύνανται νὰ γωρηθῶσι καὶ κατὰ παρέκ-κλισιν πάσης ἀντιθέτου διατάξεως, ὡς νόμος ὀρίζει.

Εἰδικὸς νόμος ὀρίζει τὰ ἀφορῶντα εἰς τοὺς φοιτητικοὺς συλλόγους καὶ τὴν εἰς τούτους συμμετοχὴν τῶν σπουδαστῶν. 6. Οἱ καθηγηταὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων εἶναι δημοσίου λειτουργοί. Τὸ λοιπὸν διδακτικὸν προσωπικὸν αὐτῶν ἐπιτελεῖ ὡσαύτως δημοσίου λειτουργίαν, ὅφ' ἂς προϋ-ποθέσει νόμος ὀρίζει. Τὰ τῆς καταστάσεως πάντων τούτων καθορίζονται ὑπὸ τῶν ὀργανισμῶν τῶν οικείων ἰδρυμάτων.

Οἱ καθηγηταὶ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων δὲν δύνανται νὰ παύθωσιν πρὸ τῆς κατὰ νόμον ἡλικίας τοῦ χρόνου ὑπηρεσίας τοῦ εἰς μὴ μόνον ὑπὸ τὰς ἐν ἀρθρῷ 88, παράγραφος 4, ὀριστικὰς προϋποθέσεις καὶ κατόπιν ἀποφάσεως συμ-βουλίου ἀποτελουμένου κατὰ πλειοψηφίαν ἐξ ἀνωτάτων δικα-στικῶν λειτουργῶν, ὡς νόμος ὀρίζει.

Νόμος ὀρίζει τὸ ὄριον ἡλικίας τῶν καθηγητῶν τῶν ἀνω-τάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, μέχρι δὲ τῆς ἐκδόσεως τού-του, οἱ ἠμπεροῦντες καθηγηταὶ ἀποχωροῦν αὐτοδίκαιως ἐπὶ τῆ ἡλικίᾳ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους κατὰ τὸ ὅποιον συμπληροῦν τὸ ἔτηκόντων ἑβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας τῶν.

7. Ἡ ἐπαγγελματικὴ καὶ πᾶσα ἄλλη εἰδικὴ ἐκπαίδευσις παρέ-χεται ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ διὰ σχολῶν ἀνωτέρας βαθμίδου ἐπὶ χρονικὸν διάστημα ὀχι μείζον τῆς τριετίας, ὡς εἰδικώ-τερον προβλέπεται ὑπὸ τοῦ νόμου, ὀρίζοντος καὶ τὰ ἐπαγελ-ματικὰ δικαιώματα τῶν ἐκ τῶν σχολῶν τούτων ἀποφοιτῶντων.

8. Νόμος ὀρίζει τὰς προϋποθέσεις καὶ τοὺς ὅρους χορηγήσεως ἀδείας πρὸς ἰδρυσιν καὶ λειτουργίαν ἐκπαιδευτηρίων μὴ ἀνη-κόντων εἰς τὸ Κράτος, τὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἀσκούμενης ἐποπτείας,

1. Γιὰ τὸ θέμα αὐτό, βλ. τὴν παραπάνω ὑπόσημ. 2 τῆς σελ. 356 καὶ Ἠλ. Ἡλιού, ε.ά., σελ. 27 καὶ 30 - 31, Φ. Βεγλε-ρής, Ἰστορία γιὰ τὴν Σύνταγμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἐκδ. Θεμέλιο, Ἀθῆνα 1975, σελ. 103 καὶ 118 καὶ Α. Μπαγιόνας, «Τὰ Ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδανικὰ καὶ ἡ 'συνθηματολογία', Τὸ Βῆμα τῆς 11 - 1 - 1976.

2. Ἄλ. Δημαρᾶς, «Τὸ Σύνταγμα . . .», ε.ά., σελ. 11.

ΘΕΜΑΤΑ		ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ										
		1823	1827	1832	1844	1864	1911	1927	1952	1968	1975	
1. Ποσοστά καὶ ἐποπτεία τῆς παιδείας	α. Ἀπὸ τὸ Βουλευτικὸ Σῶμα	X										
	β. Ἀπὸ τὴ Βουλὴ		X									
	γ. Ἀπὸ τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα καὶ τὸν Ἡγεμόνα			X								
	δ. Ἀπὸ τὸ Κράτος				X	X	X	X	X	X	X	X
2. Προστασία τῆς τέχνης, ἐπιστήμης, ἔρευνας καὶ διδασκαλίας	Ἀπὸ τὸ Κράτος							X			X	
3. Ὁ σκοπὸς τῆς παιδείας	α. Ὁ σκοπὸς τῆς γενικῆ								X	X	X	
	β. Ἰδεολογικὴ βάση γιὰ τὴν πραγματοποιήσῃ του								X	X	X	
4. Χρηματοδότηση τῆς παιδείας	α. Ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ τοὺς ὀργανισμοὺς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως				X	X		X	X			
	β. Ἀπὸ τὸ Κράτος						X				X	X
5. Δικαίωμα καὶ ὑποχρέωση τῶν Ἑλλήνων στὴν παιδεία	α. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχουν δικαίωμα νὰ ἀποκοτῶν παιδεία		X									
	β. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας «καθ' ὅλας τὰς βαθμίδας»											X
	γ. Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευση ὑποχρεωτικὴ						X	X	X	X	X	X
	δ. Παρέχεται δωρεάν ἀπὸ τὸ Κράτος						X	X	X	X	X	X
	ε. Ὑποχρεωτικὴ ἡ φοίτηση σ' αὐτὴ ἐπὶ 6 (ἕξ) ἔτη							X	X	X	X	X
6. Ἡ Ἀνωτάτη Ἐκπαίδευση	α. Τὰ ΑΕΙ αὐτοδιοικούνται								X	X	X	
	β. Οἱ καθηγητὲς τῶν ΑΕΙ εἶναι δημόσιοι ὑπάλληλοι								X		X	
	γ. Δὲν μποροῦν νὰ παυθοῦν χωρὶς ἀποχρῶντα λόγῳ. Νόμος ὀρίζει τὸ ὄριο τῆς ἡλικίας τους											X
	δ. Νόμος ὀρίζει τὰ τῶν φοιτητικῶν συλλόγων											X
	ε. Ἐπιτρέπεται ἡ συγχώνευση ἢ κατάρτιση τῶν ΑΕΙ											X
	στ. Τὸ κατώτερο διδακτικὸ προσωπικὸ τῶν ΑΕΙ ἄσκει δημόσιο λειτουργημα											X
	ζ. Ἀπαγορεύεται στοὺς ἰδιώτες ἡ ἴδρυση ἀνωτάτων σχολῶν											X
7. Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση	α. Θὰ παρέχεται σὲ σχολῆς ἀνωτέρας βαθμίδας μὲ τριετὴ φοίτηση										X	
	β. Θὰ κατοχυρωθοῦν μὲ νόμο τὰ δικαιώματα τῶν ἀποφοίτων ἀπ' αὐτὲς										X	
8. Ἡ ἰδιωτικὴ ἐκπαίδευση	α. Ἐλευθέρῃ ἢ ἴδρυση ἰδιωτικῶν σχολείων ἀπὸ ὄλους τοὺς Ἕλληνες		X									
	β. Κάτω ἀπὸ ὄρους ἡ ἴδρυση ἰδιωτικῶν σχολείων ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες			X	X	X			X	X	X	
	γ. Κάτω ἀπὸ ὄρους ἡ ἴδρυση ἰδιωτικῶν σχολείων ἀπὸ ἰδιώτες καὶ νομικὰ πρόσωπα						X	X				
	δ. Ἀπαγορεύεται στοὺς ἰδιώτες νὰ ἰδρῶν ἀνάπτυξαι σχολῆς											X
9. Εἰδικὴ οικονομικὴ ἐνίσχυση τῶν σπουδαστῶν (ὑποτροφίες)	α. Ἀπὸ τὸν Ἡγεμόνα											
	β. Ἀπὸ τὸ Κράτος			X								X

ὡς καὶ τὴν ὑπηρεσιακὴν κατάστασιν τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν.

¹ Ἡ σύστασις ἀνωτάτων σχολῶν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἀπαγορεύεται.»¹

Στὸν πίνακα, στὸν ὁποῖο παρουσιάζονται συνοπτικὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ θέματα καθὼς καὶ τὰ Συντάγματα, στὰ ὁποῖα γίνεται λόγος γι' αὐτὰ, παρατηροῦ-

1. Βλ. Ἀριστ. Μάνεση καὶ Γ. Παπαδημητρίου, *Τὸ Σύνταγμα τοῦ 1975*, Ἐκδοτικὸς Οἶκος Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη-Ἀθῆνα 1976, σελ. 62-64 καὶ γιὰ τὴ μεταβατικὴ διάταξιν («Ἀρθρον 112, § 4), σελ. 133.

με ὅτι ὀρισμένα θέματα ἀναφέρονται μόνο μιὰ φορὰ, ἐνῶ τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται. Οἱ περιπτώσεις τῶν πρώτων συναντῶνται στὰ Συντάγματα 1823 καὶ 1975. Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα παρατηροῦμε τὰ ἑξῆς:

1. Ἡ παιδεία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀναγνωρίστηκε σὰν «δημόσια» (Συντάγματα 1823, 1827, 1832) καὶ τέθηκε κάτω ἀπὸ τὴν προστασία ὄλων τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐκλεγμένων ἀπὸ τὸν λαὸ (Συντάγματα 1823, 1827, 1832). Ἀπὸ τὸ 1844 μέχρι σήμερα τὴν προστασία καὶ τὴν ἐποπτεία τὶς ἀναλαμβάνει τὸ

Κράτος. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ στὴν ἀντίληψη γιὰ τὴν προστασία τῆς Παιδείας ἀπὸ τὴ Βουλὴ φαίνεται ὅτι ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς διαφορητικῆς πολιτικῆς γιὰ τὴν ἐκπαίδευση, πού ἄρχισαν νὰ ἀσκοῦν τὰ διάφορα πολιτικὰ κόμματα. Ἐτσι χωρὶς νὰ πάψει ἡ Παιδεία νὰ εἶναι ἀντικείμενο τῆς προστασίας καὶ τῆς εὐθύνης ὄλων τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ, ἔγινε ὡστόσο ὀδισιαστικὰ ἀντικείμενο μέρινων καὶ προστασίας κάθε κυβερνήσεως πού ἐρχεται στὴν ἀρχὴ καὶ πού ἀντιπροσωπεύει μία ἢ περισσότερες πολιτικὲς παρατάξεις με συγγενῆ ἰδεολογία, καὶ πού ταυτίζεται με τὴν ἔννοια τοῦ Κράτους.

2. Στὰ Συντάγματα τῶν ἐτῶν 1927 καὶ 1975 ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι τὸ Κράτος ἀναλαμβάνει τὴν προστασία τῆς τέχνης, τῆς ἐπιστήμης, τῆς ἔρευνας καὶ τῆς διδασκαλίας γενικά.

3. Ὁ σκοπὸς τῆς Παιδείας, σὰν βασικὸ ἐκπαιδευτικὸ θέμα, δὲν καθορίζεται καὶ δὲν κατοχυρώνεται ἀπὸ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ἰσχύοντα Συντάγματα. Ἡ πρώτη ἐγγραφή γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔγινε στὸ Σχέδιο Συντάγματος τοῦ 1948, δηλαδὴ μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον πόλεμον καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἐπαναλήφθηκε ἀτολεξεὶ στὰ Συντάγματα τῶν ἐτῶν 1952 καὶ 1968 καὶ μετὰ μικρὴ παραλλαγὴ καὶ στὸ τελευταῖο Σύνταγμα τῆς χώρας (1975). Τὸ ἴδιο σχεδὸν πρᾶγμα παρατηροῦμε καὶ γιὰ τὴν ἰδεολογικὴ βάση πού τέθηκε ἀπὸ τοὺς συνταγματικούς νομοθέτες, γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ σκοποῦ τῆς Παιδείας. Σημειώθουν ὅτι ἡ διάταξη πού κατοχύρωνε τὴν ἰδεολογικὴ βάση, ἀρχικὰ στὸ Σχέδιο Συντάγματος τοῦ 1948 καὶ ἔπειτα στὰ Συντάγματα τῶν ἐτῶν 1952 καὶ 1968, δὲν ἐπαναλαμβάνεται ἀτολεξεὶ στὸ τελευταῖο Σύνταγμα (1975). Εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορίσουμε τοὺς λόγους πού ἀνάγκασαν τοὺς συνταγματικούς νομοθέτες νὰ καθορίσουν καὶ νὰ κατοχυρώσουν συνταγματικὰ τόσο ...ὄψιμα τὸν σκοπὸ τῆς παιδείας καὶ τὴν ἰδεολογικὴν βάση του, δηλαδὴ δύο στοιχεῖα τῶν ὁποίων ἡ ἐφαρμογὴ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἀνασταλτικὴ γιὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης γενικά, ἀκόμη καὶ κάτω ἀπὸ τὴς εὐνοϊκότερες συνθήκες λειτουργίας τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος.

4. Στὰ μέχρι τὸ ἔτος 1844 Συντάγματα δὲν ἀναφέρεται τίποτε σχετικὰ με τὸν τρόπο χρηματοδότησεως τῆς Παιδείας. Ἐκτοτε ὅμως καὶ μέχρι σήμερα παρατηροῦμε ὅτι ἡ Παιδεία «ἐνεργεῖται δαπάνη τοῦ Κράτους». Ἡ διατύπωση αὕτη «τυποποιήθηκε» καὶ ἐπαναλαμβάνεται με ὀρισμένες παραλλαγές, πού ἀναφέρονται στὶς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσσεως πού λειτουργοῦν «δαπάνη τοῦ Κράτους» καὶ στὴ δυνατότητα τῆς συμμετοχῆς καὶ τῆς μέρινων καὶ τῶν ὀργάνων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα. Μόνο στὸ τελευταῖο Σύνταγμα τοῦ 1975 δὲν ἀναφέρεται ἀτολεξεὶ ἡ διατύπωση αὕτη. Ὑπονοεῖται ὅμως ὅτι τὸ «Κράτος δαπανᾷ» γιὰ τὴν παρεχόμενη «καθ' ὅλας τὰς βαθμίδας

δορεᾶν Παιδείας». Οἱ λόγοι τῆς περιοδικῆς καταργήσεως τῆς συμμετοχῆς τῶν ὀργάνων τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως στὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα πιθανὸν νὰ ὀφείλονται ἢ στὴν ἀδυναμία τους νὰ συμβάλλουν στὴν οικονομικὴ ἐνίσχυση τῆς ἐκπαίδευσσεως ἢ στὴν τάση τους νὰ ἀναμιγνύονται ἐνεργᾶ στὸν καθορισμὸ τοῦ περιεχομένου τῆς διδασκαλίας τῆς παρεχόμενης ἀπὸ τὰ σχολεῖα τὰ ἐπιχορηγοῦμενα ἀπὸ τὰ ὄργανα αὐτὰ, τάση πού θεωρήθηκε ἴσως ἀσυμβίβαστη με τὴν ἐκπαιδευτικὴ πολιτικὴ τῆς κάθε Κυβερνήσεως.

5. Τὸ δικαίωμα τῶν Ἑλλήνων στὴν Παιδεία ἀναγνωρίζεται καὶ κατοχυρώνεται συνταγματικὰ (Συντάγματα 1832, 1975) καὶ μπορεῖ νὰ συνδεθῆ με τὸ θέμα τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαίδευσσεως. Ἐνῶ ὅμως τὸ δικαίωμα αὐτὸ ἀναγνωρίστηκε ἀρχικὰ τὸ 1832, χρειάστηκε νὰ περάσουν ἑκατὸ περίπου χρόνια γιὰ νὰ θεσπιστῆ ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐκπαίδευση (Σύνταγμα τοῦ 1911) καὶ νὰ ἀρχίσουν νὰ δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀσκηση αὐτοῦ τοῦ δικαιώματος ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ λαό. Ἡ γνωστὴ διάκριση τῆς ἐκπαίδευσσεως σὲ τρεῖς βαθμίδες (κατωτέρα, μέση, ἀνωτέρα), ἐνῶ εἶχε προταθῆ ἔνωρη (ἀπὸ τὸ 1824), ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι δὲν καθιερώθηκε ἐγκαιρῶς. Στὸ Σύνταγμα τοῦ 1823 προτείνεται ἀπλῶς ἡ συστηματικὴ ὀργάνωση τῆς ἐκπαίδευσσεως τῆς νεολαίας, ἐνῶ μετὸ Σύνταγμα τοῦ 1844, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ ἀνώτερη (πανεπιστημιακὴ) ἐκπαίδευση, ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ διάκριση αὕτη εἶχε ἤδη παγιωθῆ. Ἀπὸ τὴς τρεῖς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσσεως ἡ πρώτη καὶ ἡ τελευταία, δηλαδὴ ἡ στοιχειώδης (κατωτέρα) καὶ ἡ ἀνωτάτη, ἀποτελοῦν ἀντικείμενα συνταγματικῶν διατάξεων. Ἐτσι ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευση, ὅπως ἀναφέραμε ἤδη, γίνεται ὑποχρεωτικὴ (Συντάγματα τῶν ἐτῶν 1911, 1927, 1952, 1968). Στὸ τελευταῖο Σύνταγμα (1975) δὲν γίνεται σαφῶς λόγος γι' αὐτὴν, ὑπονοεῖται ὅμως δεδομένου ὅτι με εἰδικὸ νόμο θὰ καθοριστῆ ἐνεαετῆς ὑποχρεωτικὴ φοίτηση (ἔξη ἔτη στὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση καὶ τρία στὸν πρῶτο κύκλο τῆς μέσης ἐκπαίδευσσεως). Ἡ ἐγγραφή γιὰ τὴν ἔξεσθ ὑποχρεωτικὴ φοίτηση στὴ στοιχειώδη ἐκπαίδευση ἔγινε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 καὶ ἐπαναλήφθηκε καὶ στὰ Συντάγματα τῶν ἐτῶν 1952, 1968 καὶ 1975. Ἐξ ἄλλου μετὸ Σύνταγμα τοῦ 1911 καὶ ἔπειτα, μετὰ ἐξαιρέσει τὸ Σύνταγμα τοῦ 1968, κατοχυρώθηκε ἡ δωρεὰν παροχὴ τῆς.

6. Ἡ πρώτη ἐγγραφή γιὰ τὴν Ἐνωτάτη Ἐκπαίδευση, ἀν ἀφαίρεση κανεῖς ἐκείνη τοῦ Συντάγματος τοῦ 1844 ὅπου γίνεται ἀπλῶς λόγος γιὰ ἀνώτερη (πανεπιστημιακὴ) ἐκπαίδευση, γίνεται στὸ Σύνταγμα τοῦ 1952. Μ' αὐτὴν κατοχυρώνονται ἡ αὐτοδιοίκηση τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων (ΑΕΙ) καὶ ἡ δημοσιοϋπαλληλικὴ ἰδιότητα τῶν καθηγητῶν τους. Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὰ Συντάγματα τῶν ἐτῶν 1968 καὶ 1975 με

Συντάγματα	Ἄρθρα σχετικά μετὴν ἐκπαίδευση
1823	Ἄρθρο λζ'
1827	Ἄρθρα 85, 20
1832	Ἄρθρα 28, 99, 231
1844	Ἄρθρο 11 Εἰδικὲς διατάξεις. Ἄρθρο 105
1864	Ἄρθρο 16
1911	Ἄρθρο 16
1927	Ἄρθρα 21, 23 Ἑρμηνευτικὲς δηλώσεις
1952	Ἄρθρο 16
1968	Ἄρθρα 6, 17
1975	Ἄρθρο 16

τὴ διαφορά ὅτι στὸ Σύνταγμα τοῦ 1966 δὲν γίνεται λόγος γιὰ τὴ δημοσιοὑπαλληλικὴ ιδιότητα τῶν καθηγητῶν τῶν ΑΕΙ. Μὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ νόμους ποὺ προβλέπονται ἀπὸ τὸ ἄρθρο τὸ σχετικὸ μὲ τὴν Παιδεία, τὸ Σύντάγμα τοῦ 1975, θὰ καθοριστοῦν οἱ περιπτώσεις ποὺ παρουσιάζονται στὸν παραπάνω πίνακα καὶ οἱ ὅπως κατοχυρώνονται γιὰ πρώτη φορὰ συνταγματικῶς.

7. Γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευση δὲν ὑπῆρχε καμιά συνταγματικὴ πρόβλεψη μέχρι τὸ 1975. Στὸ Σύνταγμα τοῦ 1975 γίνεται γιὰ πρώτη φορὰ λόγος γι' αὐτήν.

8. Τὸ δικαίωμα τῆς ἰδρύσεως ἰδιωτικῶν σχολεῶν κατοχυρώθηκε συνταγματικῶς πολιερίτητα. Ἦδη τὸ Σύνταγμα τοῦ 1827 παρέχει τὸ δικαίωμα αὐτὸ σὲ ὅλους τοὺς Ἕλληνες χωρὶς κανένα περιορισμό. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἄλλα Συντάγματα, μὲ τὴ διαφορά ὅμως ὅτι αὐτὰ θέτουν ὀρισμένους περιορισμούς ποὺ καθορίζονται ἀπὸ εἰδικούς νόμους (Συντάγματα τῶν ἐτῶν 1832, 1844, 1864, 1911, 1975). Στὸ σχέδιο Συντάγματος τοῦ 1948 ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φορὰ ὅτι ἀπαγορεύεται στοὺς «Ἕλληνες τοὺς ἐστερημένους τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τους» νὰ ἰδρῶν ἰδιωτικὰ σχολεῖα. Ἡ διάταξη αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὰ Συντάγματα τῶν ἐτῶν 1952 καὶ 1968.

9. Ἡ ἐγγραφὴ γιὰ τὴν εἰδικὴ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῶν σπουδαστῶν, ἀνάλογα μὲ τὶς ἱκανότητές τους, ἔγινε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Σύνταγμα τοῦ 1832. Ἐπαναλαμβάνεται δέ, μὲ διαφορετικὴ μορφή, στὸ Σχέδιο τοῦ Συντάγματος τοῦ 1925, ὅπου γίνεται μνεῖα καὶ τὸ ὄρου «ὑποτροφία» ποὺ τὸ Κράτος ὀφείλει νὰ χορηγεῖ σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις. Στὸ Σύνταγμα τοῦ 1975 γίνεται καὶ

πάλι λόγος γιὰ τὴν εἰδικὴ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῶν διακρινόμενων γιὰ τὴν ἐπίδοσὴ τοὺς σπουδαστῶν.

10. Τέλος σημειώνουμε ἐδῶ ὅτι μὲ ἄρθρο τοῦ Συντάγματος τοῦ 1832 προβλέπεται ἡ σύσταση Ὑπουργεῖου «ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαίδευσως».

Ὑστερα ἀπὸ τὴ σύντομη περιγραφή τῆς ἐξελίξεως τοῦ περιεχομένου τῶν συνταγματικῶν διατάξεων τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐκπαίδευση, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ συνταγματικὰ κείμενα, μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ θεσμοποίηση τῆς Παιδείας, σὰν κοινωνικῆς λειτουργίας, δὲν εἶναι στατική. Ἀντίθετα ἐμφανίζεται δυναμικὴ καὶ ἀνάλογη μὲ τὶς ἀνάγκες ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς λειτουργίας καὶ οἱ ὁποῖες προσδιορίζουν τὴν ἔκταση καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν συνταγματικῶν διατάξεων ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐξαρτᾶται ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς. Ἡ ἀποψη αὐτὴ βασίζεται στὴ διαπίστωση π.χ. ὅτι ἀπὸ τὴ λιτὴ ἐγγραφή, τὴ σχετικὴ μὲ τὴν ἐκπαίδευση, ποὺ συναντήσαμε στὸ Σύνταγμα τοῦ 1823, ἐφθάσαμε στὴν ἀντίστοιχη μακροσκελῆ καὶ πολὺπλοκὴ ἐγγραφή ποὺ περιέχεται στὸ τελευταῖο Σύνταγμα τῆς χώρας.

Ἀρχικὰ, ἀναγνωρίστηκε ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν προστασία τῆς Παιδείας ἀπὸ τὴν Πολιτεία καὶ ἡ συστηματικὴ ὀργάνωσή της ἄπ' αὐτήν. Ἀργότερα ἀναγνωρίστηκε καὶ κατοχυρώθηκε συνταγματικῶς ἡ παράλληλη πρὸς τὴν δημοσία ἐκπαίδευση λειτουργία τῆς ἰδιωτικῆς ἐκπαίδευσως. Ἡ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἐμφάνιση καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, ἡ πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ πρόοδος τοῦ τόπου καὶ οἱ ἀνάγκες τῆς δημοσίας διοικήσεως συνετέλεσαν στὴ συστηματικότερη ὀργάνωση τῆς Παιδείας ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Ἔτσι κατοχυρώθηκαν συνταγματικῶς οἱ τρεῖς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσως (κατώτερη, μέση, ἀνώτερη) μὲ ἰδιαίτερη ἐμφαση στὴν τελευταία, ἐκφορζόμενη μὲ τὴν ὑποχρέωση τοῦ Κράτους νὰ ἀναλάβει τὴ δαπάνη τῆς. Στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας καθιερώθηκε συνταγματικῶς ἡ ὑποχρέωση τοῦ Κράτους νὰ ἀναλάβει τὴ δαπάνη γιὰ ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς Παιδείας. Ἐπὶ πλέον, ἑκατὸ περίπου χρόνια ἀπὸ τὴν ἀνακίρρωξη τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας, ἀναγνωρίστηκε καὶ κατοχυρώθηκε συνταγματικῶς ἡ ἐξαιτῆς ὑποχρεωτικὴ φοίτηση ὅλων τῶν Ἑλλήνων στὴν πρώτη βαθμίδα τῆς ἐκπαίδευσως. Ἀργότερα καθορίστηκαν συνταγματικῶς οἱ σκοποὶ καὶ οἱ ἰδεολογικὲς κατευθύνσεις τῆς στοιχειώδους καὶ μέσης ἐκπαίδευσως καὶ κατοχυρώθηκε ἡ αὐτοδιοίκηση τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων (ΑΕΙ). Στὸ ἄρθρο 16 τοῦ τελευταίου Συντάγματος τῆς χώρας (1975) βρισκόμασθε ἀνακεφαλαίωση ὅλα σχεδὸν αὐτὰ τὰ κύρια σημεῖα τὰ ἀναφερόμενα στὴν Παιδεία. Ἐπὶ πλέον

παρατηροῦμε ὅτι μ' αὐτὸ καθιερώνεται ἡ ἐννεαετῆς ὑποχρεωτικὴ φοίτηση γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς δωρεάν συμμετοχῆς τοὺς σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς Ἐκπαίδευσως. Μ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο κατοχυρώνεται ἡ δημοσιοὑπαλληλικὴ ιδιότητα τῶν καθηγητῶν καὶ τοῦ κατωτέρου διδακτικοῦ προσωπικοῦ τῶν ΑΕΙ καὶ γίνεται λόγος γιὰ τοὺς φοιτητικοὺς συλλόγους καὶ τὰ δικαιώματα τῶν φοιτητῶν. Ἐκτὸς αὐτῶν, στὸ ἴδιο ἄρθρο γίνεται λόγος γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ γιὰ κάθε ἄλλη εἰδικὴ ἐκπαίδευση καὶ ὀρίζονται τὰ χρόνια τῆς φοιτήσεως στὶς σχολές.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἐκπαίδευση

ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἀντικείμενα ἐνδιαφέροντος τῆς Πολιτείας. Παρ' ὅλες ὁμως τὶς προσπάθειες ποὺ καταβάλλονται γιὰ τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν προϋποθέσεων γιὰ μιὰ καλύτερη καὶ ἀποδοτικότερη ἐκπαίδευση, ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὲς ἐλλείψεις. Ἐλπίζουμε ὅτι ἡ ἀνανεωτικὴ κίνηση γιὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα, ποὺ παρατηρεῖται τώρα τελευταία στὴ χώρα μας, θὰ ἀνταποκριθῆ στοὺς πόθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ θὰ συντελέσει στὴν ἄρση ὅλων τῶν ἀνασταλτικῶν μέτρων ποὺ ἐμπόδισαν μέχρι τώρα τὴν ἐφαρμογὴ ἐνὸς πραγματικῶν δημοκρατικοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος.